

บทที่ 1

การวิเคราะห์ชุมชนคลองอัมพวาเพื่อการอนุรักษ์

1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนคลองอัมพวา

ชุมชนคลองอัมพวา เป็นชุมชนริมน้ำซึ่งตั้งอยู่สองฝั่งคลองอัมพวา ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลอัมพวา ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา และตำบลบ้านปรก อำเภอเมืองสมุทรสงคราม พื้นที่บริเวณนี้เดิมอยู่ในแขวงบางช้าง ขึ้นอยู่กับเมืองราชบุรี ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าจัดตั้งขึ้นเมื่อใด มีหลักฐานว่า ในสมัยพระเจ้าปราสาททองแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ.2173-2198) ชุมชนคลองอัมพวาเป็นชุมชนเล็กๆ ที่มีความเจริญทั้งในการเกษตรกรรมและการพาณิชย์กรรม มีสภาพพื้นที่เป็นเรือกสวนและมีตลาดค้าขายใหญ่คือ “ตลาดบางช้าง” มีนายตลาดเป็นผู้เก็บภาษีอากรขนอนตลาด นายตลาดบางช้างผู้นี้เป็นผู้หญิงชื่อ “น้อย” มีบรรดาศักดิ์เป็นท้าวแก้วผลึก ซึ่งต่อมาเป็นต้นวงศ์ราชินิกุลบางช้าง ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาต่อเนื่องกับสมัยกรุงธนบุรี แม่กลองแยกออกจากแขวงเมืองราชบุรีมาตั้งเป็น “เมืองสมุทรสงคราม” บางช้างจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของเมืองสมุทรสงครามแต่นั้นมา ในช่วงนั้นสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่ของแขวงบางช้างเป็นป่ารกปะปนกับสวน มีประชากรอยู่เบาบาง ระยะเวลาที่เสียกรุงศรีอยุธยามีผู้มาหลบภัยสงครามมากมาย เพราะสภาพพื้นที่เอื้ออำนวย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อครั้งเป็นหลวงยกบัตรเมืองแม่กลอง มณฑลราชบุรี ก็ได้มาหลบภัยที่บ้านภรรยา ณ แขวงบางช้าง เช่นกัน

เมื่อปี พ.ศ.2437 แขวงบางช้างได้ยกฐานะเป็นอำเภออัมพวา ตั้งตามชื่อคลองอัมพวา (อัมพวา แปลว่า ป่ามะม่วง เดิมแขวงบางช้างมีความเจริญทางด้านกสิกรรม มีต้นมะม่วงอยู่มากจึงนำมาตั้งเป็นชื่อคลอง) สมัยที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เปลี่ยนแปลงระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินใหม่ อำเภออัมพวาขึ้นอยู่กับเมืองสมุทรสงคราม (ในช่วงนั้นจังหวัดสมุทรสงครามแบ่งออกเป็น 3 อำเภอคือ อำเภออัมพวา อำเภอลมทวน และอำเภอบางคนที) มณฑลราชบุรี

อำเภออัมพวาตั้งที่ทำการแห่งแรกอยู่ที่ปากคลองบางจาก ริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองด้านตะวันออก อยู่ในท้องที่ตำบลอัมพวา (บ้านหลวงมหาดไทย แส ณ บางช้าง) เมื่อปี พ.ศ.2433 อำเภออัมพวา ได้ครอบคลุมพื้นที่ส่วนหนึ่งของอำเภอลมทวน เนื่องจากอำเภอลมทวนถูกยุบไป ที่ว่าการอำเภอได้ย้ายมา

อยู่ที่บริเวณวัดอัมพวันเจติยาราม ต่อมาเมื่อได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ปี พ.ศ.2457 จังหวัดสมุทรสงครามได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 3 อำเภอ คือ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที โดยอำเภออัมพวา แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 18 ตำบล ในปี พ.ศ.2462 สมัยหลวงบริณทรามาตย์ (วัง สิทธิเทศานนท์) เป็นนายอำเภอก็ได้ย้ายที่ว่าการอำเภอมาอยู่ที่ธรณีสงฆ์วัดท้ายตลาด (วัดร้าง) บริเวณริมฝั่งแม่น้ำแม่กลองด้านตะวันออก ได้คลองอัมพวา ตำบลบางกะพ้อม เป็นเรือนไม้ชั้นเดียวหลังคามุงจาก ห่างจากที่เดิม 400 เมตร ล่วงมาถึงปี พ.ศ.2472 ชุนนิกรนารักษ์ (นกแก้ว พัวไพโรจน์) เป็นนายอำเภอได้สร้างที่ว่าการอำเภอเป็นอาคารไม้สักกับคอนกรีตสองชั้น หลังคามุงกระเบื้อง ในบริเวณที่เดิมวัดท้ายตลาด และใช้เป็นที่ทำการอำเภอจนถึงทุกวันนี้

ในปี พ.ศ.2481 ได้มีพระราชกฤษฎีกาประกาศรวมท้องที่ตำบลอัมพวาและตำบลบางกะพ้อมเข้าด้วยกันเป็นตำบลอัมพวา และทางราชการได้พิจารณาเห็นว่าตำบลอัมพวามีจำนวนพลเมือง ความเจริญและรายได้พอสมควรที่จะจัดตั้งเป็นเทศบาลได้ จึงได้ตราพระราชกฤษฎีกายกฐานะตำบลอัมพวาขึ้นเป็นเทศบาลตำบลอัมพวา เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2483 และแบ่งเขตการปกครองอำเภออัมพวาเป็น 10 ตำบล ในปี พ.ศ.2485 จนกระทั่งปี พ.ศ.2517 อำเภออัมพวาจึงแบ่งการปกครองออกเป็น 12 ตำบล 96 หมู่บ้าน

1.2 ความสำคัญของคลองอัมพวาและชุมชนคลองอัมพวา

คลองอัมพวามีสภาพแวดล้อมที่เป็นเอกลักษณ์ โดยเป็นคลองธรรมชาติติดเชื่อมกับแม่น้ำแม่กลองทั้งสองด้าน ริมฝั่งคลองมีวัดที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น วัดอัมพวันเจติยาราม เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำหลักของชุมชนคลองอัมพวาซึ่งในอดีตเป็นศูนย์ชุมชนค้าขายที่คับคั่ง มีตลาดเป็นเรือนแพอยู่ริมคลองถือว่าเป็นตลาดริมน้ำสำหรับชาวเรือ สามเณรกลั่นศิษย์สุนทรภู่เคยบรรยายไว้ในนิราศพระแท่นดงรัง ว่า

“...ถึงคลองน้ำอัมพวาที่ค้าขาย	เห็นเรือรายเรียงเคียงขนาน
มีศาลาท่าน้ำน่าสำราญ	พวกชาวบ้านซื้อขายคอนท้ายเรือ
ริมชลสวนล้วนมะพร้าวหมูสัปปุญ	ทะเลาปลูกลากดินนกกินเหลือ
กล้วยหากมุกสุกห่มอร่ามเครือ	พริกมะเขือหลายหลากหมากมะพร้าว
ริมวารมีแพขายแพรวผ้า	ทั้งขวานพร้าวพร้อมเครื่องทองเหลืองขาว
เจ้าของแพแลดูทางหนุยาว	มีลูกสาวสีเป็นไทยถอนไรปลิว...”

นอกจากนี้คลองอัมพายังมีประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนริมน้ำคงอยู่ เช่น การแข่งเรือโบราณ ประเพณีลอยกระทง ระบบนิเวศคลองอัมพายังมีสภาพตามธรรมชาติที่สมบูรณ์ มีน้ำที่สะอาด มีสัตว์น้ำอาศัยอยู่จำนวนมาก มีพืชพันธุ์ธรรมชาติขึ้นอยู่ตามริมน้ำทั่วไป บริเวณสองฝั่งคลองเป็นที่ตั้งของชุมชนและตลาด โดยเฉพาะบริเวณปากคลองอัมพวาเป็นที่ตั้งชุมชนมาตั้งแต่อดีต ในสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ได้ทรงปลูกพระตำหนักเรือนไทยไว้หลังหนึ่งริมคลองอัมพวา สำหรับเสด็จมาประทับแรมเรียกกันว่า “พระตำหนักอัมพวา” เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสต้นก็เคยแวะประทับ ณ พระตำหนักอัมพวาด้วย จากนั้นก็มีเจ้านายได้เสด็จประพาสคลองอัมพวาอีกหลายพระองค์

1.3 การตั้งถิ่นฐานและวิวัฒนาการของชุมชน

การตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่อยู่ตามเส้นทางคมนาคมทางน้ำ (Riverine Settlement) ซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานแบบเดิมของชุมชนชาวสวน ถึงแม้ปัจจุบันจะมีความสะดวกของถนนต่างๆ เข้ามาในพื้นที่มากมาย การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนในพื้นที่นี้ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนน้ำไว้ได้ มีบ้านเรือนกระจุกตัวอยู่ทั้งสองฝั่งคลองอัมพวา บริเวณที่มีความหนาแน่นของการตั้งถิ่นฐานมากที่สุด คือ เขตพาณิชย์กรรมและศูนย์กลางเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณปากคลองอัมพวา ระหว่างแม่น้ำลำคลองและถนน และพื้นที่ริมน้ำที่อยู่ถัดเข้าไป โดยในบริเวณนี้จะมีวัดและโรงเรียนตั้งอยู่ ส่วนพื้นที่ที่ห่างออกไปจะตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างๆ กันแทรกตัวอยู่กับพื้นที่เกษตรกรรม รูปแบบของอาคารบ้านเรือนที่เห็นชัดเจนส่วนใหญ่เป็นเรือนแถวไม้ริมน้ำที่สร้างต่อเนื่องกันไป และบ้านไม้ชั้นเดียวได้ถูกสูงมีชานบ้านหรือระเบียง และศาลาท่าน้ำ นอกจากนี้ยังมีบ้านตึก 2-3 ชั้นแทรกปะปนอยู่

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนโดยเริ่มแรกจะกระจายตัวอยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง คลองสายหลัก คลองสายรอง คลองสวน และลำปะโดง ที่เชื่อมโยงกับแม่น้ำแม่กลองได้แก่ คลองอัมพวา คลองบางจาก คลองดาวดึงษ์ คลองลัดดาโชติ คลองผีหลอก คลองประชาขมิ้น คลองแควอ้อม คลองบางช้าง เป็นต้น โดยยึดวัดเป็นศูนย์กลางในการกระจายตัวของชุมชน ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ บริเวณชุมชนอัมพวามีความหนาแน่นมากเนื่องจากมีศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ คือ ตลาดน้ำอัมพวา พื้นที่สองฝั่งคลองตลอดแนวเป็นชุมชนริมน้ำ มีการปลูกผลไม้เป็นสวนด้านหลังเป็นแนวไปตลอด กลุ่มชุมชนบริเวณปากคลองอัมพวา ตั้งอยู่ในจุดบรรจบรวมกันเป็นสี่แยกของแม่น้ำแม่กลอง คลองอัมพวา และคลองประชาขมิ้น ห่างจากปากแม่น้ำซึ่งไหลออกสู่อ่าวไทยประมาณ 20 กิโลเมตร โครงสร้างของกลุ่มชุมชนประกอบด้วย

- 1) ชุมชนชาวสวน มีลักษณะที่อยู่อาศัยกระจายตัวอยู่ในบริเวณที่ห่างออกมาจากปากคลองอัมพวา คาดว่าเป็นกลุ่มชุมชนเริ่มแรกในพื้นที่ และมีความสัมพันธ์กับการก่อตั้งวัดมาก่อน
- 2) ชุมชนร้านค้าริมคลอง มีลักษณะที่อยู่อาศัยแบบบ้านแถว ห้องแถวไม้ เรียงชิดกันไปตามลำคลองตั้งแต่ปากคลอง คาดว่าเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นมาไล่เลี่ยกับการก่อตัวของตลาดน้ำบริเวณปากคลอง

การเปลี่ยนแปลงลักษณะชุมชนคลองอัมพวา สามารถแบ่งได้เป็น 4 ช่วง จากสมมติฐานตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เอกสาร และการสัมภาษณ์ขั้นต้นดังนี้

- 1) ช่วงที่ 1 : ชุมชนหมู่บ้านประมงและการเกษตรเพื่อยังชีพ (ก่อนสมัยอยุธยา)

จากหลักฐานทางธรณีวิทยา ซึ่งสันนิษฐานว่าบริเวณจังหวัดสมุทรสงครามเคยเป็นทะเลตมมาก่อน ทำให้สันนิษฐานได้ว่าพื้นที่บริเวณชุมชนคลองอัมพวา น่าจะพัฒนาขึ้นมาจากสภาพแวดล้อมดังกล่าวจนมีลักษณะเป็นพื้นที่ป่าชายเลน อัตราและช่วงเวลาที่น้ำกร่อยเข้าถึงควรจะมีมากกว่าในปัจจุบัน จึงไม่สามารถทำการเกษตรได้หากไม่มีระบบชลประทานที่สมบูรณ์พอ ดังนั้นรูปแบบการอยู่อาศัยน่าจะเป็นในลักษณะหมู่บ้านประมงหาอาหารและยังชีพโดยการจับสัตว์น้ำเป็นหลัก

- 2) ช่วงที่ 2 : ชุมชนตลาดน้ำและชุมชนการเกษตรเพื่อการค้าขายยุคแรก (อยุธยา - รัตนโกสินทร์ตอนต้น)

จากหลักฐานทางเอกสาร คือ นิราศพระแท่นดงรังที่แต่งโดยสามเณรกลิ่น ซึ่งกล่าวถึงพื้นที่คลองอัมพวาความว่า

“... ถึงคลองน้ำอัมพวาที่ค้าขาย เห็นเรือรายเรียงเคียงขนาน
มีศาลาท่าน้ำน่าสำราญ พวกชาวบ้านซื้อขายคอนท้ายเรือ
ริมชายสวนลั่นมะพร้าวหมูสัปดาห์ ทะลายลูกลากดินนกกินเหลือ
กล้วยหักมุกสุกห่ามอร่ามเครือ พริกมะเขือหลายหลากหมากมะพร้าว
ริมวารมีแพขายแพรผ้า ทั้งขวานพร้าพร้อมเครื่องทองเหลืองขาว
เจ้าของแพแลดูทางหนุ่ยยาว มีลูกสาวสีเป็นไทยถอนไรปลิว
ดูชาวสวนลั่นขี้โคลทั้งใหญ่เด็ก ส่วนเมียแจ็กหวีมระบมผิว
เห็นเรือเคียงเคียงชะม้ายแต่ปลายคิ้ว แกล้งกรีดนิ้วนั่งอดทำทรวง...”

ทำให้สันนิษฐานรูปแบบชุมชนในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ได้ว่า คงเป็นกลุ่มบ้านสวนริมน้ำ มีเรือนแพค้าขายของชาวจีนอยู่บริเวณปากคลอง มีการค้าขายผลหมากรากไม้ เครื่องอุปโภคบริโภค ไปจนถึงเครื่องประดับของฟุ่มเฟือย

3) ช่วงที่ 3 : ชุมชนตลาดน้ำและชุมชนการเกษตรเพื่อการค้าขายยุคหลัง

เช่นเดียวกับพัฒนาการของตลาดน้ำในพื้นที่ภาคกลางอื่นๆ เมื่อตลาดน้ำพัฒนาองค์ประกอบและความสำคัญขึ้นมาเต็มที่แล้ว จะเริ่มพัฒนาพื้นที่บริเวณสองฝั่งคลอง การอนุญาตให้ชาวบ้านถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเองทำให้มีการจับจองพื้นที่ริมน้ำแถวปากคลองอัมพวามากขึ้น รูปแบบชุมชนคงมีการเปลี่ยนเป็นชุมชนตลาดร้านค้าริมฝั่งผสมกับเรือขายสินค้าในคลอง โดยกลุ่มชาวจีนระลอกหลังราว 100 ปีก่อน ได้ทยอยอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งหากินยังพื้นที่นี้ ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในยุคนั้น การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่ชัดเจนคงเป็นกลุ่มเรือนแถวร้านค้าที่เพิ่มมากขึ้นตลอดสองฝั่งลำคลอง

4) ช่วงที่ 4 : ชุมชนเทศบาลในปัจจุบัน

การพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบก และการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของกลุ่มน้ำแม่กลอง ซึ่งเป็นผลมาจากการสร้างเขื่อนบริเวณต้นน้ำ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางความเจริญครั้งใหญ่ จากเดิมที่ศูนย์กลางความเจริญถูกกำหนดโดยโครงข่ายลำน้ำ กลายเป็นศูนย์กลางความเจริญถูกกำหนดโดยโครงข่ายถนน การพัฒนาโครงข่ายถนนในจังหวัดสมุทรสงครามโดยไม่ได้คำนึงถึงศูนย์กลางความเจริญดั้งเดิม ทำให้ความเจริญย้ายออกไปสู่พื้นที่ซึ่งมีเครือข่ายคมนาคมทางบกสมบูรณ์กว่าคือ เมืองแม่กลอง กิจกรรมการค้าขายที่เคยคึกคักก็กลับกลายเป็นเงียบเหงา ผู้คนเริ่มย้ายออกจากพื้นที่ เหลือไว้เพียงอาคารร้านค้าที่สามารถดำเนินกิจกรรมการค้าขายต่อไปได้เพียงไม่กี่แห่ง ระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนรูปแบบเป็นการพึ่งพาตนเองภายในชุมชน

โดยสรุปการตั้งถิ่นฐานของชุมชนคลองอัมพวา เริ่มจากการตั้งบ้านเรือนของชุมชนเกษตรกรรม ซึ่งเน้นการหาหลักแหล่งทำมาหากิน และการประกอบอาชีพ จึงมักตั้งในพื้นที่อุดมสมบูรณ์บริเวณริมน้ำ โดยวางอาคารหันเข้าหาเส้นทางน้ำ ด้านหลังทำสวน ไร่สำคัญๆ ในพื้นที่จะตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนที่หนาแน่น ต่อมาได้พัฒนาเป็นศูนย์กลางการค้าทางน้ำ จึงเกิดเรือนแถวค้าขายตลอดริมคลอง และเรือนไทยโบราณยกพื้นสูงพื้นน้ำ ต่อมาการคมนาคมหลักเปลี่ยนจากทางน้ำเป็นทางถนน จึงเกิดการตั้งถิ่นฐานชุมชนตามแนวถนน เกิดชุมชนย่านอาคารร้านค้าที่ตั้งอยู่ริมถนนมากขึ้นตามลำดับ โดยชุมชนใหม่ที่หนาแน่นจะขยายตัวลึกเข้าไปจากริมฝั่งคลองมากขึ้น ย่านการค้าริมน้ำของชุมชนก็ลดบทบาทลง อย่างไรก็ตาม รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนคลองอัมพวายังคงรักษาเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำดั้งเดิมเอาไว้ได้เป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งสภาพแวดล้อมที่เป็นคลองและสวนผลไม้ที่เป็นลักษณะเฉพาะตัวของอัมพวา

1.4 สภาพทางด้านกายภาพ

1.4.1 อาณาเขตและเขตการปกครอง

เทศบาลตำบลอัมพวามีพื้นที่ครอบคลุมตำบลอัมพวาทั้งหมด แบ่งออกเป็น 1 ตำบล 1 หมู่บ้าน อยู่ในเขตการปกครองของอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีเนื้อที่ประมาณ 2.5 ตารางกิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพฯ ทางรถยนต์ 71 กิโลเมตร และห่างจากจังหวัดสมุทรสงคราม ทางรถยนต์ 6 กิโลเมตร อาณาเขตติดต่อ ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา ทิศใต้ติดต่อกับแม่น้ำแม่กลอง อำเภออัมพวา ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลบ้านปรก อำเภอเมืองสมุทรสงคราม ทิศตะวันตก ติดต่อกับแม่น้ำแม่กลอง อำเภออัมพวา นอกจากนี้พื้นที่ศึกษายังครอบคลุมตำบลบางช้าง อำเภออัมพวาและตำบลบ้านปรก อำเภอเมืองสมุทรสงคราม

1.4.2 ลักษณะภูมิประเทศและลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไป ด้านทิศใต้กับทิศตะวันตกมีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่าน พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีลำคลองผ่านหลายสายได้แก่ คลองอัมพวา คลองวัดนางวัง คลองวัดบางกะพ้อม คลองบางจาก คลองดาวดึงษ์ คลองลัดดาโชติ ได้รับอิทธิพลจากน้ำทะเลหนุน น้ำไหลขึ้นลงตลอดปี พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนผลไม้ ได้แก่ สวนลิ้นจี่ สวนส้มโอ สวนมะพร้าว สวนมะม่วง ฯลฯ

ลักษณะภูมิอากาศโดยทั่วไป จะมีฝนตกชุกประมาณเดือนพฤษภาคม - ตุลาคม เนื่องจากได้รับอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และทะเลจีนใต้ เนื่องจากอยู่ไม่ไกลทะเลมากนัก จึงทำให้อากาศไม่ร้อนจัดมากนัก

1.4.3 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

การใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตพื้นที่ศึกษาส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม (ตารางที่ 1.1) มีพื้นที่ประมาณ 1,324 ไร่ เป็นการทำเกษตรสวนผลไม้ เช่น สวนมะพร้าว สวนส้มโอ สวนลิ้นจี่ รองลงมาได้แก่ ที่พักอาศัย พื้นที่ประมาณ 135 ไร่ ศูนย์กลางการค้าขายหลักของชุมชนเกาะกลุ่มบริเวณปากคลองอัมพวาและตลาดสดเทศบาล มีการตั้งถิ่นฐานต่อเนื่องไปยังบริเวณที่ทำการเทศบาลตำบลอัมพวาและบริเวณริมคลองอัมพวาทั้งสองฝั่ง และบริเวณริมคลองบางจาก (แผนที่ที่ 1.1) ทั้งนี้สามารถจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละประเภทได้ดังนี้

ตารางที่ 1.1 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตพื้นที่ศึกษา พ.ศ. 2542

การใช้ประโยชน์ที่ดิน	จำนวน (ไร่ – งาน – ตร.วา)	คิดเป็นร้อยละ ของพื้นที่ทั้งหมด
1. ที่อยู่อาศัย	135 – 0 – 78	9
2. ที่การเกษตร	1,324 – 2 – 46	88
3. ที่ราชการ	5 – 0 – 00	0.3
4. ที่ว่างเปล่า	-	-
5. ที่สาธารณะ	-	-
6. ที่ค้าขาย ที่ไม่มีอยู่อาศัยและอุตสาหกรรมอื่นๆ	40 – 2 – 36	2.7
รวม	1,505 – 1 – 60	100

ที่มา : กองคลัง เทศบาลตำบลอัมพวา

1) การใช้ที่ดินประเภทพาณิชยกรรม

ได้แก่ กลุ่มอาคารพาณิชย์บริเวณฝั่งเทศบาลกับริมฝั่งวัดอัมพวันเจติยาราม และอาคารร้านค้าพักอาศัยริมคลองอัมพวา

- บริเวณฝั่งที่ทำการเทศบาล มีถนนสายหลักของชุมชนคือถนนประชาเศรษฐกิจ ซึ่งเชื่อมกับทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 325 ทำให้บริเวณฝั่งเทศบาลมีความสะดวกในการคมนาคมติดต่อ การค้าขายกับต่างอำเภอหรือต่างจังหวัด การใช้ที่ดินบริเวณนี้ประกอบด้วย ตลาดสดเทศบาลตำบลอัมพวา อาคารพาณิชย์ ร้านอาหาร ธนาคาร ท่ารถประจำทาง และท่าเรือ เป็นต้น

- บริเวณฝั่งวัดอัมพวันเจติยาราม (ตรงข้ามกับฝั่งเทศบาล) เป็นกลุ่มอาคารพาณิชย์ซึ่งเกาะกลุ่มอยู่ริมคลองอัมพวาบริเวณฝั่งตรงข้ามตลาดสดเทศบาล ประกอบด้วย อาคารพาณิชย์ ร้านค้า ร้านอาหาร และบริการต่างๆ พื้นที่บริเวณถัดเข้าไปจากริมคลองส่วนใหญ่มีร้านค้าขนาดเล็ก นอกนั้นเป็นพื้นที่ของวัดอัมพวันเจติยารามและโรงเรียน

- บริเวณสองฝั่งริมคลองอัมพวา เป็นย่านพาณิชยกรรมที่รองรับภายในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นอาคารร้านค้าในกลุ่มเรือนแถวพักอาศัย ซึ่งมักอยู่ในระยะที่ไม่ไกลกันบริเวณทางแยกหรือจุดบรรจบกันของคลอง ร้านค้ามักแทรกตัวปะปนอยู่กับอาคารเรือนแถวพักอาศัย ได้แก่ ร้านขายของชำ ร้านอาหารและบริการต่างๆ นอกนั้นเป็นการทำสินค้าในที่พักอาศัยเพื่อจำหน่าย

2) การใช้ที่ดินประเภทที่พักอาศัย

การใช้ที่ดินประเภทที่พักอาศัยจะหนาแน่นบริเวณริมคลองอัมพวาและพื้นที่ต่อเนื่องซึ่งอยู่ถัดเข้าไปจากคลองอัมพวา สามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

- บริเวณที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก ได้แก่ บริเวณริมคลองอัมพวา ส่วนใหญ่เป็นอาคารพักอาศัยเรือนแถว และอาคารเดี่ยวที่เป็นพื้นที่อาคารเก่า ตั้งแต่สะพานเดชาติศร ถนนประชาเสาชุณหิ์ปากคลองดาวดึงษ์ โรงเจเก็กเซ่งซำเป้าเก็งเต็ง และบริเวณสองฝั่งคลองบางจาก
- บริเวณที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง ได้แก่ อาคารพาณิชย์บริเวณตลาดสดฝั่งเทศบาลตำบลอัมพวาและฝั่งวัดอัมพวันเจติยาราม ตลอดแนวคลองอัมพวาจนถึงปากคลองที่เชื่อมกับแม่น้ำแม่กลอง และพื้นที่เขตตำบลบางช้าง
- บริเวณที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย ได้แก่ พื้นที่บริเวณด้านหลังเรือนแถวพักอาศัยริมน้ำ ซึ่งส่วนใหญ่ยังเป็นพื้นที่โล่ง มีบ้านเดี่ยวแทรกตัวบ้างตามถนนประชาอุทิศ และบริเวณด้านหลังของอาคารเรือนแถวริมน้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่สวนผลไม้ นอกจากนี้มีการใช้ที่ดินประเภทที่พักอาศัยกระจายอยู่ทั่วไปในพื้นที่เกษตรกรรมโดยเฉพาะบริเวณตำบลบ้านปรกและพื้นที่บางส่วนของตำบลบางช้าง

3) การใช้ที่ดินประเภทอุตสาหกรรมและคลังสินค้า

ภายในเขตเทศบาลมีโรงงานอุตสาหกรรมค่อนข้างน้อย และเป็นกิจการที่เกี่ยวข้องกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ พื้นที่รอบนอกชุมชนมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดปานกลางได้แก่โรงงานทำท็อฟฟี่ อยู่ทางทิศเหนือบริเวณถนนประชาอุทิศ และโรงงานทำไม้แปรรูปบริเวณริมถนนทางหลวงหมายเลข 325

4) การใช้ที่ดินประเภทสถาบันราชการ

สถานที่ราชการที่ตั้งอยู่ในชุมชนในเขตเทศบาล มี 12 แห่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณฝั่งเทศบาล ได้แก่ ที่ทำการเทศบาลตำบลอัมพวา ที่ว่าการอำเภออัมพวา สถานีตำรวจภูธรอำเภออัมพวา สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขอำเภอ หน่วยงานชลประทานอัมพวา โรงฆ่าสัตว์เทศบาล ชุมทางโทรศัพท์อัมพวา สำหรับริมคลองฝั่งวัดอัมพวันเจติยาราม บริเวณปากคลองอัมพวาเป็นที่ตั้งของที่ทำการการไฟฟ้า บริเวณถนนประชาเสาชุณหิ์ที่ตั้งฝายป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย และสมาคมกุศลสงเคราะห์อัมพวา

5) การใช้ที่ดินประเภทสถาบันการศึกษา

สถานที่ศึกษาภายในชุมชนเป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา 3 โรงเรียน ระดับประถมศึกษาของเอกชน 2 โรงเรียน และระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา 2 โรงเรียน

6) การใช้ที่ดินประเภทสถาบันศาสนา

ในพื้นที่ชุมชนมีชาวไทยเชื้อสายจีน จึงมีทั้งวัดและโรงเจอยู่ภายในพื้นที่หลายแห่ง ได้แก่ วัดอัมพวันเจติยาราม วัดพระยาญาติ (วัดปากง่าม) วัดจุฬามณี และโรงเจเจ็กเซ่งจ่าเป่าเก็งเต็ง นอกจากนี้ยังมีวัดที่อยู่บริเวณใกล้เคียง เช่น วัดภุมรินทร์กุฎีทอง วัดบางกะพ้อม วัดเกษมสรณาราม วัดทองคู้ง วัดบางแค่น้อย วัดบางแคใหญ่ วัดพวงมาลัย วัดดาวดึงษ์ ฯลฯ

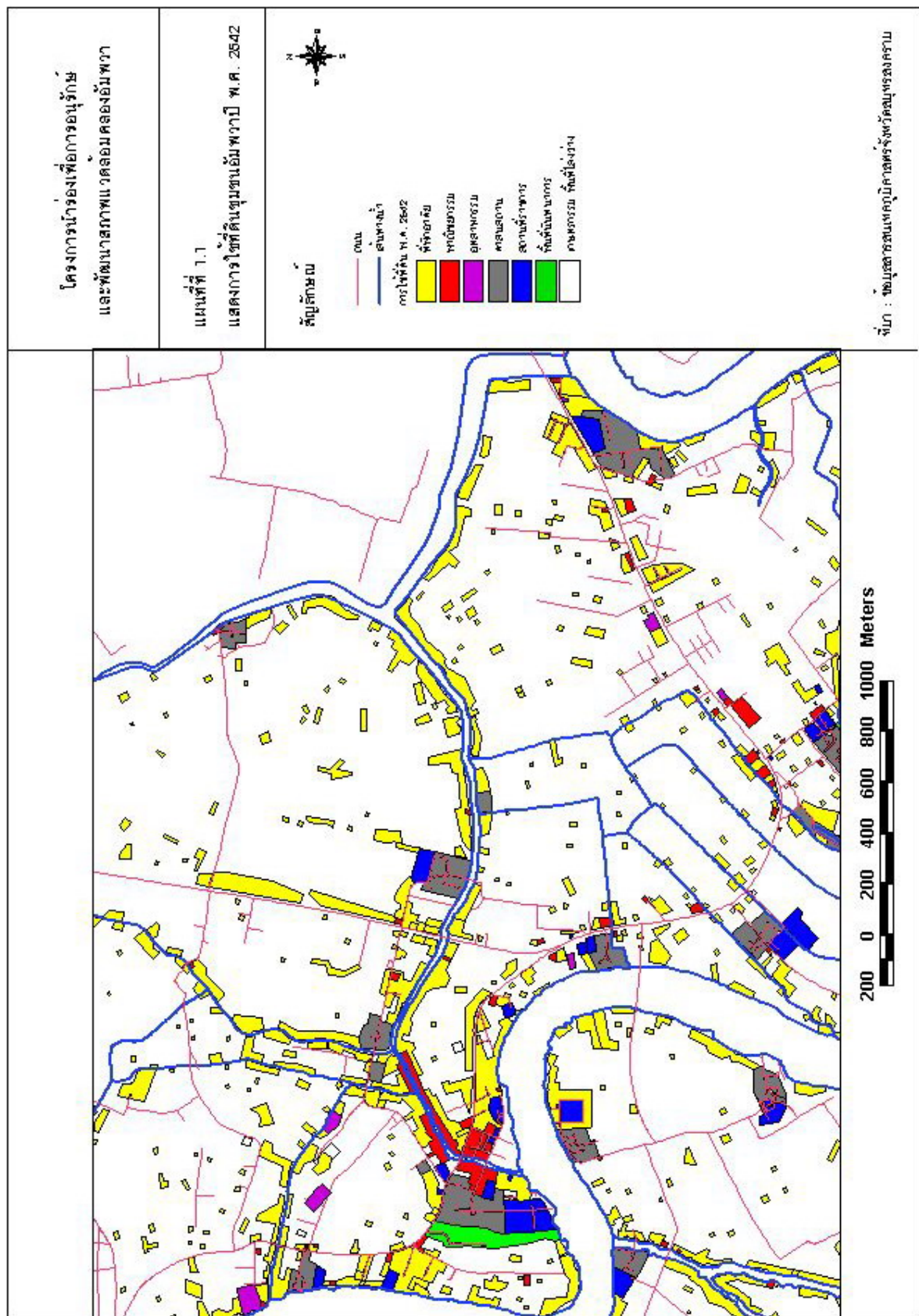
7) การใช้ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

พื้นที่โล่งของชุมชนสำหรับการนันทนาการและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม มี 3 ลักษณะ คือ

- พื้นที่ริมแม่น้ำบ้าน หรือ ริมแม่น้ำ ได้แก่ ทางเดินเท้าของชุมชนหน้าบ้าน และทางเดินเท้าและที่โล่งหน้าทำการอำเภอริมแม่น้ำแม่กลอง
- พื้นที่สวนสาธารณะ ได้แก่ อุทยานรัชกาลที่ 2
- พื้นที่โล่งว่างหรือตั่งสิ่งเคารพบูชา ภายในชุมชน ได้แก่ บริเวณที่จอดรถของวัด โรงเจ หน้าร้านค้าในชุมชน บริเวณที่ตั้งศาลเจ้า ศาลพระภูมิ

8) การใช้ที่ดินประเภทเกษตรกรรม

พื้นที่เกษตรกรรมเป็นประเภทการใช้ที่ดินที่มีพื้นที่มากที่สุด ส่วนใหญ่เป็นสวนผลไม้ เช่น สวนมะพร้าว สวนส้มโอ สวนลิ้นจี่ นอกจากนี้ยังมีเกษตรกรรมเพาะปลูกพืชผักทั่วไป พื้นที่เกษตรกรรมจะอยู่ถัดจากชุมชนริมคลองเข้าไปด้านหลัง และมีลำคลองย่อย (ลำประโดง) นำน้ำเข้าไปยังพื้นที่สวน

1.4.4 ระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ

การศึกษาระบบนิเวศคลองอัมพวาและคลองผีหลอก แบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงตามลักษณะทางกายภาพของคลองดังนี้

1) คลองอัมพวาช่วงชุมชนหนาแน่น

บริเวณนี้มีบ้านเรือนตั้งอยู่หนาแน่นตลอดริมคลอง จึงมีการปลูกพืชริมน้ำน้อย มีการปลูกไม้กระถางประดับบริเวณหน้าบ้านโดยทั่วไป ระบบนิเวศในน้ำมีความหลากหลายน้อย เนื่องจากข้อจำกัดของคุณภาพน้ำและปริมาณน้ำ สัตว์น้ำที่จับมาเป็นอาหารส่วนใหญ่กึ่งก้ามกรามซึ่งมีขนาดไม่ใหญ่มากนัก มีปลาน้อยและพบเพียงไม่กี่ชนิด ในช่วงน้ำลดมักพบปลาตีนหรือปลากำพุต (*Boleophthalmus boddarti*) ขึ้นมากินเศษอาหารบริเวณใต้บ้านเรือนบ้าง รวมทั้ง"ตัวเงินตัวทอง" ซึ่งมักพบว่ายน้ำอยู่บริเวณตลาด

2) คลองอัมพวาช่วงชุมชนเบาบาง

บริเวณนี้มีบ้านเรือนริมคลองเบาบางกว่าบริเวณช่วงต้นคลองอัมพวา มีสวนผลไม้ริมน้ำมากขึ้นสลับกับบ้านเรือนริมน้ำ พืชริมน้ำที่พบส่วนใหญ่เป็นต้นลำพู (*Sonneratia caseolaris*) และต้นจาก (*Nypa fruticans*) ซึ่งไม่หนาแน่นมากนัก สัตว์น้ำที่ชาวบ้านจับได้ยังมีปริมาณน้อย มีปลามากกว่าบริเวณช่วงแรกของคลองอัมพวาบ้าง แต่ก็ยังไม่มากนัก

3) คลองผีหลอก

ระบบนิเวศริมน้ำเป็นป่าจากขึ้นสลับกับต้นลำพู มีบ้านเรือนเบาบางมาก มีปลาไม่มากนัก มีปูแสม (*Sesamar spp.*) บริเวณริมตลิ่ง สัตว์น้ำดินในน้ำส่วนใหญ่พบพวกหนอนแดง (*Chironomids*) ซึ่งมีมากกว่าบริเวณคลองอัมพวา มีหอยพวกหอยฝาเดียว (*Gastropoda*) ในไฟลัม *Thiaridae* (*thiara spp.*)

คุณภาพน้ำในคลองอัมพวาและคลองผีหลอกโดยทั่วไปยังอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างดี ไม่มีสภาพความเน่าเสีย ปริมาณออกซิเจนละลายมีค่าระหว่าง 4.5-6.9 มิลลิกรัมต่อลิตร ปริมาณบีโอดีอยู่ในช่วง 1.2-3.0 มิลลิกรัมต่อลิตร และมีค่าเฉลี่ย 1.8 มิลลิกรัมต่อลิตร ซึ่งค่าทั้งหมดไม่เกินมาตรฐานแหล่งน้ำผิวดินประเภทที่ 3 ในส่วนของการปนเปื้อนจากสิ่งขับถ่าย มีจำนวนแบคทีเรียกลุ่มโคลิฟอร์มค่อนข้างสูงระหว่าง 35,000-920,000 MPNต่อ 100 มิลลิลิตร แต่มีจำนวนแบคทีเรียกลุ่มฟีคัลโคลิฟอร์มค่อนข้างต่ำกว่ามาก ในช่วง 330-4,900 MPNต่อ 100 มิลลิลิตร และมีค่าเฉลี่ย 1,400 MPNต่อ 100 มิลลิลิตร

บริเวณที่พบจำนวนโคลิฟอร์มค่อนข้างสูง คือ ช่วงตลาดปากคลองอัมพวาที่มีการตั้งบ้านเรือนหนาแน่น ส่วนบริเวณที่พบจำนวนโคลิฟอร์มน้อยที่สุด คือ บริเวณริมสองฝั่งคลองผีหลอก

1.5 สภาพทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

จากอดีตที่คลองอัมพวาเป็นตลาดน้ำสำคัญ เป็นศูนย์กลางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้า ชุมชนคลองอัมพวาจึงมีความเจริญทางเศรษฐกิจสูง สภาพสังคมมีความเป็นอยู่ที่หนาแน่นคึกคักตลอดสองฝั่งคลอง วิถีชีวิตชุมชนใช้น้ำเป็นเส้นทางหลัก ปัจจุบันเมื่อความเจริญเข้ามามีถนนเข้าถึงพื้นที่ชุมชนที่สะดวก การสัญจรทางน้ำลดความสำคัญลง รูปแบบการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าทางน้ำเลือนหายไป ชาวสวนเปลี่ยนมาขนส่งผลผลิตทางรถยนต์แทนการลำเลียงขนส่งทางเรือมากขึ้น ย่านร้านค้า ตลาดริมน้ำเปลี่ยนแปลงมาให้บริการเพียงในระดับชุมชน หมู่บ้านในละแวกใกล้ๆ ส่งผลถึงสภาพสังคมของชุมชนเปลี่ยนไป โดยผู้อยู่อาศัยเดิมย้ายออกไป คนวัยหนุ่มสาวออกไปทำงานนอกพื้นที่ชุมชนที่มีแหล่งงานรองรับ เข้าไปศึกษาในกรุงเทพฯ บริเวณชุมชนจึงมีความเงียบเหงา การค้าเหลือน้อยลง คนอยู่น้อยลง มีเพียงคนในวัยสูงอายุและเด็กเป็นส่วนใหญ่ ด้านวัฒนธรรมประเพณีและเทศกาลดั้งเดิมของชุมชนริมน้ำเริ่มขาดการส่งเสริม เปลี่ยนตามกระแสสังคมที่ทันสมัยมากขึ้น อย่างไรก็ตามสภาพสังคม การดำเนินชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำ และการสืบทอดทางวัฒนธรรมก็ยังคงเหลืออยู่อีกมาก

1.5.1. ลักษณะทางเศรษฐกิจ

1.5.1.1 โครงสร้างทางเศรษฐกิจและรายได้ประชากร

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รองลงมาเป็นพานิชยกรรม อุตสาหกรรม รับราชการ ฯลฯ ทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและรายได้ประชากรเป็นไปตามลักษณะการประกอบอาชีพ

ตารางที่ 1.2 แสดงพื้นที่การเกษตรและจำนวนครัวเรือนภาคเกษตรกรรมในบริเวณพื้นที่ศึกษา

พ.ศ.	พื้นที่เกษตรกรรม	จำนวนครัวเรือนภาคเกษตรกรรม
2538	785	201
2539	774	201
2540	767	189
2541	761	187
2542	754	183

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอัมพวา

1.5.1.2 ด้านเกษตรกรรม

โดยทั่วไปเศรษฐกิจของอัมพวาขึ้นอยู่กับภาคการเกษตรกรรม พื้นที่ของชุมชนคลองอัมพวาอยู่บริเวณที่ราบลุ่มซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มากเหมาะแก่การเพาะปลูกไม้ยืนต้น โดยจะกระจายตัวอยู่ทุกส่วนของชุมชนปะปนกับที่อยู่อาศัย พืชเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้แก่ชุมชน คือ มะพร้าว ลิ้นจี่ และส้มโอ และใช้แม่น้ำลำคลองและถนนในการขนส่งผลผลิตทางการเกษตร

ตารางที่ 1.3 แสดงผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญและมูลค่าผลผลิตทางการเกษตรในบริเวณพื้นที่ศึกษา

ผลผลิตที่สำคัญ	มูลค่าผลผลิต				
	พ.ศ.2538	พ.ศ.2539	พ.ศ.2540	พ.ศ.2541	พ.ศ.2542
1. มะพร้าวผล	1,584,000	1,520,000	1,430,500	1,305,000	1,324,000
2. มะพร้าวอ่อน	68,000	78,250	75,550	84,250	129,000
3. ลิ้นจี่	535,000	1,470,000	2,257,500	-	5,517,500
4. ส้มโอ	1,425,600	2,346,300	2,405,700	2,554,200	2,880,000
5. อื่นๆ	350,000	300,000	350,000	350,000	400,000
รวม	3,612,600	5,714,550	6,519,250	4,293,450	10,250,500

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภออัมพวา

1.5.1.3 ด้านอุตสาหกรรม

อุตสาหกรรมในเขตชุมชนคลองอัมพวา ส่วนใหญ่เป็นกิจการอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ได้แก่ อุตสาหกรรมผลิตน้ำตาลมะพร้าว ผลิตทอผ้า และขนมหวาน เป็นต้น ซึ่งตั้งอยู่บนถนนในชุมชน และริมถนนทางหลวง เพื่อสะดวกต่อการขนส่ง

ตารางที่ 1.4 แสดงประเภทการประกอบการอุตสาหกรรม จำนวนแรงงาน และกำลังการผลิตในบริเวณพื้นที่ศึกษา

ชื่อ	ประเภท	จำนวนแรงงาน			กำลังการผลิต
		ชาย	หญิง	รวม	
หจก. เจษฎาสัมพันธ์	ผลิตน้ำตาลมะพร้าว	8	-	8	น้ำตาลหลอม 5,200 ปีบ
ภูมราการเมนท์	ตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป	4	26	30	กางเกงว้ายน้ำ 84,000 ตัว
มหาดุสิต 2	ผลิตภัณฑ์คอนกรีต อิฐบล็อก เสปูน	6	-	6	อิฐบล็อก 60,000 ก้อน เสปูน 10,000 ต้น
หจก.บุญประเสริฐ อุตสาหกรรม	ทำขนมหวานประเภทท็อฟฟี่	20	-	20	ท็อฟฟี่นม 15,000 กล่อง
บริษัทบุญประเสริฐ คอนกรีตชั้นเนอรี่ จำกัด	ทำท็อฟฟี่ประเภทต่างๆ	47	-	47	ลูกอมสอดไส้ 48 ตัน ลูกอมเคี้ยวรส นม 48 ตัน ท็อฟฟี่ 108 ตัน
อัมพวาค้าไม้	ไสและซอยไม้	6	-	6	ไม้แปรรูป 1,500 ลบ.ฟ. ชักบ
ก.แสงวณิช	ทำวงกบประตู หน้าต่าง และ เครื่องเรือนจากไม้	4	-	4	บานประตู-หน้าต่าง 960 บาน วง กบประตู 600 วง วงกบหน้าต่าง 960 วง

ที่มา : อุตสาหกรรมจังหวัดสมุทรสงคราม

1.5.1.4 ด้านการค้า ผลิตภัณฑ์และบริการ

ย่านพาณิชย์กรรมอยู่ริมคลองอัมพวาในเขตเทศบาลตำบลอัมพวา และบริเวณสองฝั่งถนนประชาเสรษฐ์ การค้าส่วนใหญ่เป็นการค้าปลีกสินค้าประเภทที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน อาหาร ผลผลิตทางการเกษตร สินค้าแปรรูปอย่างง่าย ไม่มีกิจการประเภทสถานบันเทิง ทั้งนี้เนื่องจากมีระยะทางห่างจากตัวเมืองสมุทรสงครามเพียง 7 กิโลเมตรเท่านั้น รวมทั้งชุมชนมีการค้าขาย โดยการทำผลิตภัณฑ์ของตนเองตามนโยบายของรัฐบาล หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ในอำเภอมัมพวามีผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากชุมชนได้แก่ ขนมพื้นบ้านจาก ต.สวนหลวง ส้มโอพันธุ์ขาวใหญ่จาก ต.สวนหลวงและ ต.บางนางลี่ แซมพูจาก ต.บางนางลี่ กะลามะพร้าว ผลไม้ (ส้มโอ/มะพร้าว/ลิ้นจี่) จาก ต.บางแค ขนมไทยโบราณ บ้านจิวจำลองจาก ต.บางช้าง น้ำพริก ปูยชีวภาพจาก ต.เหมืองใหม่ น้ำตาลมะพร้าวจาก ต.ปลายโพงพาง ส่วนผลิตภัณฑ์ที่เป็นการท่องเที่ยวของชุมชน ได้แก่ อุทยาน ร.2 ต.อัมพวา ประเพณีเล่นว่าว ต.บางนางลี่ ตลาดน้ำท่าคา ต.ท่าคา หมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ต.ปลายโพงพางและ ต.ยี่สาร

1.5.2 ลักษณะทางสังคม

1.5.2.1 จำนวนประชากร

จำนวนประชากร จากงานทะเบียนราษฎรเทศบาลตำบลอัมพวา ปี พ.ศ.2542 มีทั้งสิ้น 6,369 คน แบ่งเป็นชาย 3,012 คน หญิง 3,357 คน มีครัวเรือนทั้งสิ้น 1,682 ครัวเรือน ประชากรเฉลี่ยครัวเรือนละ 4 คน ความหนาแน่นของประชากร 2,548 คนต่อตารางกิโลเมตร

ตารางที่ 1.5 แสดงจำนวนประชากร อัตราการเพิ่ม จำนวนครัวเรือน ประชากรเฉลี่ยในพื้นที่ศึกษา

พ.ศ.	จำนวนประชากร			อัตราการเพิ่ม-ลด (ร้อยละ)	จำนวนครัวเรือน	ประชากรเฉลี่ยครัวเรือนละ
	ชาย	หญิง	รวม			
2538	3,406	3,533	6,939	-0.73	1,656	4.19
2539	3,375	3,483	6,878	-1.17	1,633	4.19
2540	3,091	3,404	6,495	-5.30	1,682	3.86
2541	3,025	3,374	6,372	-1.90	1,693	3.99
2542	3,012	3,357	6,369	-0.05	1,682	3.78

ที่มา : งานทะเบียนราษฎร เทศบาลตำบลอัมพวา

1.5.2.2 การศึกษาและการนับถือศาสนา

ในเขตเทศบาลอัมพวามีคนในชุมชนไปโรงเรียนที่อยู่บริเวณชุมชน ตามระดับชั้นคือ

- ระดับชั้นอนุบาลถึงประถมศึกษาปีที่ 6 ได้แก่ โรงเรียนเทศบาล 1 วัดนางวัง โรงเรียนเทศบาล 2 วัดเกษมสรณาราม โรงเรียนเทศบาล 3 วัดอัมพวันเจติยาราม โรงเรียนล้อมรัก (เดิมชื่อราษฎร์เอกเอง) และโรงเรียนวิริยะวิทยามูลนิธิ
- ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ได้แก่ โรงเรียนอัมพวันวิทยาลัย และโรงเรียนวัดบางกะพ้อม

ประชากรในชุมชนคลองอัมพวา ส่วนใหญ่เป็นคนไทย หรือคนไทยเชื้อสายจีน ที่มาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ออดีต ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีโรงเจไว้สำหรับประกอบพิธีกรรม ในช่วงเทศกาลของชาวไทยเชื้อสายจีน

1.5.2.3 การประกอบอาชีพ

เนื่องจากพื้นที่ของอำเภออัมพวามีความอุดมสมบูรณ์มาก การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ คืออาชีพเกษตรกรรม โดยปลูกพืชสวนจำพวก มะพร้าว ส้มโอ ลิ้นจี่ ทำน้ำตาลมะพร้าว น้ำตาลปึก ส่วนในบริเวณย่านพาณิชย์กรรมในชุมชน มีอาชีพค้าขาย ได้แก่ ขายของชำ ทำขนม-อาหาร ขายอุปกรณ์เครื่องใช้ทางการเกษตร เป็นต้น อาชีพรับราชการเป็นส่วนน้อยที่อยู่ในพื้นที่ชุมชน และคนที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนมีอาชีพรับจ้างทั่วไป เช่น รับจ้างทำงานโรงงาน ชีมอเตอร์ไซค์รับจ้าง เป็นต้น

1.5.2.4 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ชุมชนคลองอัมพวามีปัญหาด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินไม่มากนัก ปัญหาที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาเสพติดในชุมชนซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น รองลงมาคือการพนันในชุมชน และการลักทรัพย์ทำร้ายร่างกายซึ่งผู้ก่อเหตุส่วนหนึ่งเป็นคนจากภายนอกที่เข้ามาเช่าบ้านอยู่ในชุมชน

1.5.2.5 การสาธารณสุข

ภายในเขตเทศบาลไม่มีสถานบริการของรัฐ เช่น โรงพยาบาล สถานีอนามัย มีคลินิกเอกชน 3 แห่ง ร้านขายยาแผนปัจจุบัน 3 ร้าน ศูนย์บริการสาธารณสุขเทศบาล 1 แห่ง มีอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ด้านสาธารณสุข จำนวน 3 คน โดยมีเจ้าหน้าที่ให้บริการด้านการรักษาเบื้องต้นเพียง 1 คน เฉลี่ยผู้รับบริการ 10 รายต่อวัน อัตราส่วนเจ้าหน้าที่ต่อประชากร 1 : 6000 คน (จากข้อมูลเทศบาลตำบลอัมพวา ปี 2542)

1.5.2.6 ประเพณีและวัฒนธรรม

ชาวชุมชนคลองอัมพวา ส่วนใหญ่ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ประเพณีต่างๆจึงเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีการทำบุญตักบาตร ประเพณีแห่เทียนพรรษา เวียนเทียน ประเพณีสงฆ์น้ำพระในวันสงกรานต์ ประเพณีแข่งเรือ ซึ่งมักจัดให้เป็นงานประจำปีของวัดต่างๆ นอกจากประเพณีที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีงานเทศกาลเพื่อความรื่นเริง ได้แก่ งานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย งานวันลิ้นจี่ งานวันส้มโอขาวใหญ่ งานประเพณีลอยกระทง งานวันว้าวไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภออัมพวา ได้แก่

1. น้ำตาลบางช้าง เป็นการทำน้ำตาลสดหรือน้ำตาลมะพร้าว ซึ่งบริเวณที่ปลูกมะพร้าวน้ำตาลมาก ได้แก่ ย่านบางช้าง ซึ่งลือชื่อมากในเรื่องน้ำตาลมะพร้าว นอกจากนี้ยังมีการทำน้ำตาลมะพร้าวที่ตำบลบางนางลี่ บางขันแตก ท้ายหาด ปลายโพรงพาง ลาดใหญ่ บางตะเคียน ท่าคา บางกระบือ บางใหญ่ และบางน้อย

2. มะพร้าวช่อ (เครื่องดนตรีไทย) มะพร้าวช่อที่ดีอยู่ที่ อำเภออัมพวาและบ้านพญาช่อ ตำบลบางพรหม อำเภอบางคนที โดยมีนายสมพร เกตุแก้ว ผู้ที่มีความรู้ในเรื่องมะพร้าวช่อและเป็นผู้ที่ชื้อเสียงของจังหวัด
3. เครื่องเบญจรงค์และลายน้ำทอง ลายเบญจรงค์และลายน้ำทองเป็นชื่อเรียกเครื่องถ้วยชนิดหนึ่งที่ใช้ในไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีถึงรัตนโกสินทร์ เป็นชามที่เขียนด้วยสี 5 สีได้แก่ แดง เหลือง ขาว ดำ เขียวหรือน้ำเงิน เครื่องถ้วยเบญจรงค์เป็นเครื่องถ้วยสีขาวที่เขียนลายให้สี เครื่องถ้วยลายน้ำทองจัดอยู่ในประเภทเดียวกันแต่เพิ่มสีทองเป็นพื้นหรือแต้มสีทองหรือเขียนเส้นตัดสีทอง โดยมีนายวิรัตน์ ปินสุวรรณ เป็นผู้อนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปะไทยด้านจิตรกรรมเครื่องลายเบญจรงค์
4. การทำสวนมะพร้าว ถือเป็นอาชีพหลักที่สำคัญและทำรายได้ให้กับจังหวัดอย่างมาก แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ ขยายผลและทำน้ำตาลมะพร้าว
5. การทำสวนส้มโอพันธุ์ขาวใหญ่ ลักษณะเด่นของส้มโอพันธุ์ขาวใหญ่คือ มีรูปทรงต้นสูงโปร่ง กิ่งก้านค่อนข้างยาว ใบสีเขียวเข้มเป็นมัน ด้านใต้ใบมีขนนุ่มและขนาดใหญ่กว่าพันธุ์อื่น ออกดอกผลตลอดปี 3 ระยะ ในหนึ่งปี คือ ระยะแรกเดือนธันวาคม-มกราคม ระยะที่สองเดือนมีนาคม-เมษายน ระยะที่สามเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม และควรเก็บผลเมื่ออายุประมาณ 6 เดือนขึ้นไป
6. สวนลิ้นจี่ พบว่าลิ้นจี่ที่ปลูกครั้งแรกตั้งแต่ ปี พ.ศ.2340 ที่ตำบลบางสะแก อำเภอบางคนที และตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา พันธุ์ที่นิยมปลูกคือ พันธุ์ค่อมลำเจียก ให้ผลเมื่ออายุ 5 ปี

1.5.2.7 กลุ่มองค์การทางสังคม

ภายในเขตเทศบาล ได้มีการจัดตั้งเป็นชุมชนย่อยต่างๆ ซึ่งยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด ส่วนที่มีการจัดตั้งแล้วจำนวน 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบางจาก ชุมชนบ้านหัวแหลม ชุมชนโรงเจ และชุมชนวัดอัมพวัน และมีการจัดตั้งองค์กรของประชาชนขึ้นในเขตเทศบาล ได้แก่ คณะกรรมการชุมชน คณะกรรมการแม่บ้านชุมชนและอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) นอกจากนี้ยังมีประชาคมคนรักแม่กลองและอาสาสมัครในองค์การบริหารส่วนตำบลบางช้างและองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านปรก ทั้งนี้เพื่อให้องค์กรดังกล่าว เป็นแกนกลางในการประสานงานและประสานความร่วมมือระหว่างประชาชนกับเทศบาล เพื่อช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหา ความต้องการ ตลอดจนส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและพัฒนาในด้านต่างๆ

1.6 ผลจากการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูล

ผลจากการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลบริเวณพื้นที่ศึกษา สามารถจำแนกพื้นที่ตามความแตกต่างทางกายภาพสิ่งแวดล้อม กิจกรรม และโครงสร้างทางสังคม ได้เป็น 3 เขตดังนี้

1.6.1 เขตที่ 1 บริเวณปากคลองอัมพวา – วัดพระยาญาติ (แผนที่ที่ 1.2)

กลุ่มพาณิชยกรรมในเขตเทศบาลตำบลอัมพวา เป็นพื้นที่ศูนย์กลางการติดต่อค้าขายมาตั้งแต่อดีต สามารถวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบชุมชน ได้ดังนี้

1) เครือข่ายการสัญจร

ก) ทางบก

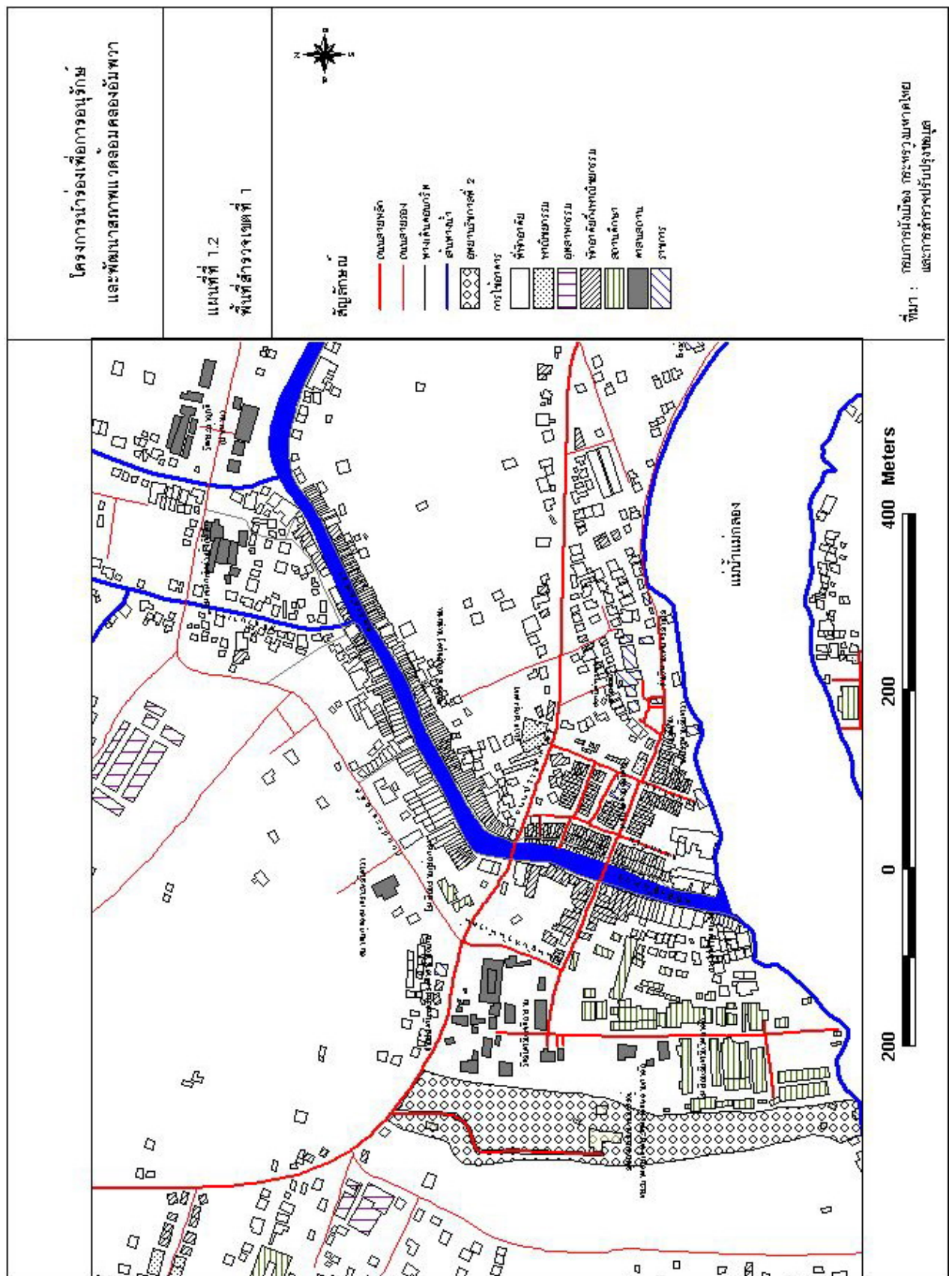
- ถนนสายหลัก ได้แก่ ถนนประชาเสรรฐ เป็นถนน 2 ช่องทางเดินรถ สายหลักที่แยกมาจากถนนหลวงสาย 325 ผ่านทั้งตัวเทศบาล วัดอัมพวันเจติยาราม และอุทยาน ร.2 เป็นเส้นทางหลักสำหรับรถทั้งขนาดใหญ่และเล็กเข้าถึง
- ถนนสายรอง แยกจากทางสายหลัก ถนนประชาเสรรฐ เชื่อมต่อกับชุมชนย่อยอื่นๆ ภายในและนอกพื้นที่ เป็นเส้นทางรองสำหรับรถยนต์และจักรยานยนต์ โดยเฉพาะสำหรับคนในพื้นที่ ได้แก่
 - ถนนประชาอุทิศ เป็นถนนคอนกรีต 2 ช่องทางเดินรถ แยกจากถนนสายประชาเสรรฐ ฝั่งหลังชุมชนริมคลองอัมพวาและคลองบางจาก ขนานคลองอัมพวา เรื่อยไปสุดที่สะพาน โรงเจเจ็กเซ่งจ่าเป่าเก็งเต็ก
 - ถนนบางจาก-โรงเจ เป็นถนนคอนกรีต 2 ช่องทางเดินรถ แยกจากถนนประชาอุทิศ ไปบรรจบกับถนนประชาเสรรฐ โดยวิ่งขนานไปกับคลองบางจากจนออกปากคลองบรรจบแม่น้ำแม่กลอง

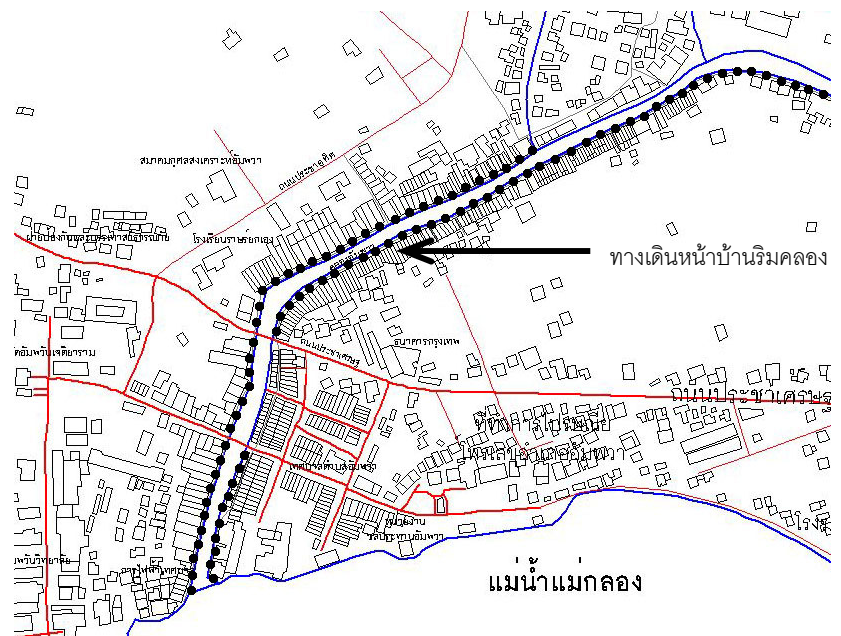
ถนนประชาเสรรฐ

ถนนประชาอุทิศ

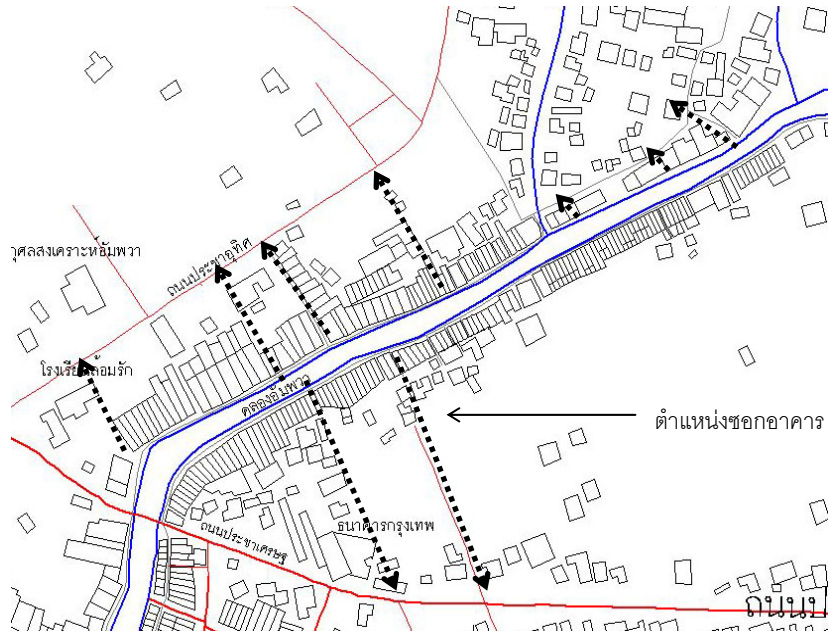

- เครือข่ายถนนภายในชุมชน ไม่ได้เชื่อมต่อกับถนนสายหลักหรือสายรอง เป็นเครือข่ายถนนที่สิ้นสุดในตัวชุมชนเอง ได้แก่
 - ถนนอัมพวันนิเวศน์
 - ถนนสมบุญธิ์
 - ถนนศรีอัมพวา
 - ถนนพวงสมบุญธิ์
 - ถนนโชติธารังค์
 - ถนนหมู่บ้านหัวแหลม
- เป็นเครือข่ายถนนคอนกรีต 2 ช่องทางเดินรถ เข้าสู่ตลาด และอาคารสำนักงานราชการริมแม่น้ำแม่กลอง เป็นเครือข่ายสำหรับรถยนต์และจักรยานยนต์ โดยเฉพาะสำหรับคนในพื้นที่
- เครือข่ายทางเดินภายใน ได้แก่ สะพานคอนกรีตริมคลองทั้งสองฝั่ง ทางเดินจากวัดอัมพวันเจติยารามสู่ตลาด และทางเดินหน้าบ้านริมคลองทั้งสองฝั่ง เป็นเส้นทางสัญจรสำหรับคนในพื้นที่ รวมถึงรถจักรยานยนต์

แผนผังที่ 1-1 แสดงทางเดินหน้าบ้านริมคลองอัมพวา ใช้เป็นเส้นทางสัญจรภายในชุมชน

- ซอกอาคาร จะมีอยู่ตลอดระหว่างทางเดินสองฝั่งคลอง แต่จะมีหนาแน่นมาก ช่วงตั้งแต่สะพานเดชาติศรจนถึงวัดพระยาญาติ ใช้เป็นทางเชื่อมระหว่างทางเดินริมคลองและชุมชนหลังคลองหรือสวน

แผนผังที่ 1-2 แสดงซอกอาคาร ใช้เป็นทางเชื่อมระหว่างทางเดินริมคลองและชุมชนหลังคลองหรือสวน

ข) ทางน้ำ

- คลองสายหลัก ได้แก่ คลองอัมพวา เป็นเส้นทางสำหรับเรือขนส่งหรือเรือโดยสารหางยาวขนาดเล็กถึงใหญ่ สามารถผ่านไปมาได้ตลอดแม้ระดับน้ำจะลดลงต่ำสุด

คลองอัมพวา ลำน้ำสายหลักที่ใช้เป็นเส้นทางสัญจรของชุมชน

- คลองสายรอง เป็นเส้นทางสำหรับเรือขนาดเล็กของคนในพื้นที่ผ่านไปมาได้ แต่ขึ้นอยู่กับช่วงเวลาในระดับน้ำขึ้นลง ทั้งยังเป็นคลองชลประทานนำน้ำเข้าเรือสวน ได้แก่
 - คลองลัดตาโชติ เชื่อมต่อจากคลองบางจากเข้าสู่เครือข่ายลำน้ำทางตอนเหนือ และเชื่อมต่อกับคลองดาวดึงษ์
 - คลองบางจาก แยกออกจากคลองอัมพวาออกสู่แม่น้ำแม่กลอง
 - คลองดาวดึงษ์ เชื่อมต่อจากคลองอัมพวา บริเวณวัดพระยาญาติเข้าสู่เครือข่ายลำน้ำทางตอนเหนือ มีส่วนคลองเชื่อมต่อกับคลองลัดตาโชติ
- เครือข่ายลำน้ำย่อย ได้แก่ คลองสวน ลำประโดง เป็นเส้นทางลำเลียงขนถ่ายผลผลิตทางการเกษตร และคลองชลประทานส่งน้ำ

2) พื้นที่สาธารณะ

ก) พื้นที่ลานอเนกประสงค์ขนาดใหญ่

- วัดอัมพวันเจติยาราม มีพื้นที่ลานคอนกรีตและลานหญ้าโล่งมากมาย ปัจจุบันใช้เป็นลานจอดรถของนักท่องเที่ยวที่มาชมวัด และเดินชมสวน
- โรงเรียนอัมพวันวิทยาลัย มีพื้นที่ลานคอนกรีตโล่งใหญ่สำหรับจอดรถและทำกิจกรรมอเนกประสงค์
- โรงเรียนราษฎร์ยกเอง ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนล้อมรัก ลานหญ้าเดิมของโรงเรียนยังคงสภาพใช้งานได้อยู่
- พื้นที่ริมแม่น้ำแม่กลองหน้าสถานีตำรวจภูธรอัมพวา เป็นพื้นที่ริมน้ำสาธารณะผืนใหญ่ที่สุดในพื้นที่ศึกษา สำหรับจอดรถและทำกิจกรรมอเนกประสงค์

ข) พื้นที่ลานอเนกประสงค์ขนาดเล็ก

- พื้นที่เลียบริมคลองอัมพวาบริเวณตลาด จัดแบ่งเป็นสองส่วน คือ ส่วนหน้าตลาดที่มีการจัดวางหาบเร่แผงขายของ และส่วนพื้นที่ว่างริมน้ำที่มีการทำราวเหล็กกันอยู่
- ท่าหน้าบริเวณตลาด สำหรับเรือโดยสารและขนส่งสินค้า ปัจจุบันการใช้งานดังกล่าวมีน้อยลงมาก และถูกใช้เป็นที่นั่งพักผ่อนมากกว่า

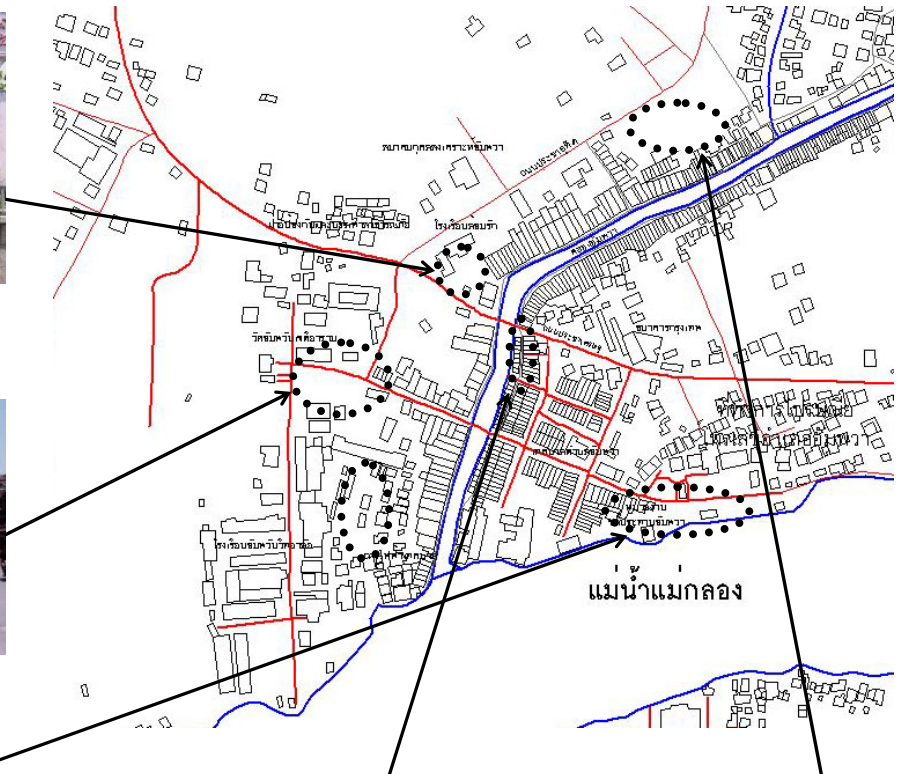
- พื้นที่เชิงสะพานถนนข้ามคลองอัมพวา ไม่ได้มีการจัดการใช้งานอย่างเป็นพิเศษ แต่บางกรณีก็เป็นเหมือนประตูผ่านเข้าออกชุมชนสำหรับคนภายนอก ที่ไม่ได้เข้าไปยังวัดอัมพวันเจติยารามโดยตรง และมาจอดรถในบริเวณนี้
- พื้นที่ลานโล่งของชุมชนหลังคลอง ปัจจุบันไม่มีการใช้ประโยชน์

ลานสนามหญ้าโรงเรียนอัมพร

ลานวัดอัมพวันเจติยาราม

พื้นที่ริมแม่น้ำแม่กลองหน้าสถานีตำรวจ

พื้นที่โล่งบริเวณทำนบน้ำหน้าตลาด

พื้นที่ลานโล่งบริเวณชุมชนหลังคลอง

แผนผังที่ 1-3 แสดงตำแหน่งพื้นที่ลานอเนกประสงค์

ค) พื้นที่สาธารณะอื่นๆ

- พื้นที่บนสะพาน นอกจากเป็นทางเชื่อมการสัญจรของทั้งสองฝั่งแล้ว ยังเป็นที่ชมการเล่นในเทศกาลทางน้ำต่างๆ
- พื้นที่ใต้สะพาน ไม่ได้มีการใช้งานอย่างเป็นพิเศษ บางกรณีถูกใช้เป็นที่จอดพักเรือ จอดรถจักรยานยนต์ และเก็บอุปกรณ์จับสัตว์น้ำ

พื้นที่ใต้สะพานใช้ประโยชน์เพื่อเป็นที่พัก
จอดรถจักรยานยนต์และเก็บอุปกรณ์จับสัตว์น้ำ

พื้นที่บนสะพานใช้ประโยชน์เพื่อ
ชมงานประเพณีในช่วงเทศกาลต่างๆ

3) ลักษณะสถาปัตยกรรม

ก) เรือนแถวไม้ดั้งเดิม

เรือนแถวโครงสร้างไม้ชั้นเดียว หลังคากระเบื้องปูนแผ่นหรือสังกะสีต่อเนื่องกันหลายหลัง ชายคาสังกะสีคลุมทางเดิน ประตูบานเฟี้ยมไม้ ช่อกระบายลมรูปแบบต่างๆ มีการสร้างบ้านต่อเติมไปทางด้านหลังโดยมีครัวและห้องน้ำคั่นอยู่ มีลักษณะเด่นคือความต่อเนื่องของเส้นแนวหลังคาและชายคา ซึ่งคงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมคลองอัมพวา

ข) บ้านเดี่ยวไม้ดั้งเดิม

- ร้านค้าเดี่ยวโครงสร้างไม้ชั้นเดียวหลังคากระเบื้องปูนแผ่นหรือสังกะสี ชายคาสังกะสีคลุมทางเดิน ประตูบานเฟี้ยมไม้ ลักษณะกลมกลืนกับร้านแถวโครงสร้างไม้ชั้นเดียว
- บ้านเดี่ยวโครงสร้างไม้ชั้นเดียวหลังคาจั่วสังกะสี บ้านเดี่ยวโครงสร้างไม้สองชั้นหลังคากระเบื้องปูนแผ่น

ค) บ้านเดี่ยวไม้ประยุกต์

บ้านโครงสร้างไม้สองชั้น หลังคากระเบื้องลอนคู่หรือสังกะสี

ง) ดึงแถวสองชั้นรุ่นแรก

ดึกแถวคอนกรีตโครงพื้นไม้สองชั้นหลังคากระเบื้องลอน คู่พัฒนาขึ้นหลังจากที่มี ไฟไหม้ร้านแถวไม้เดิมบริเวณตลาด

จ) ดึงแถวใหม่

ดึกแถวคอนกรีตสองชั้นขึ้นไป มีทั้งที่อยู่อาศัย ร้านค้า และอาคารสำนักงาน

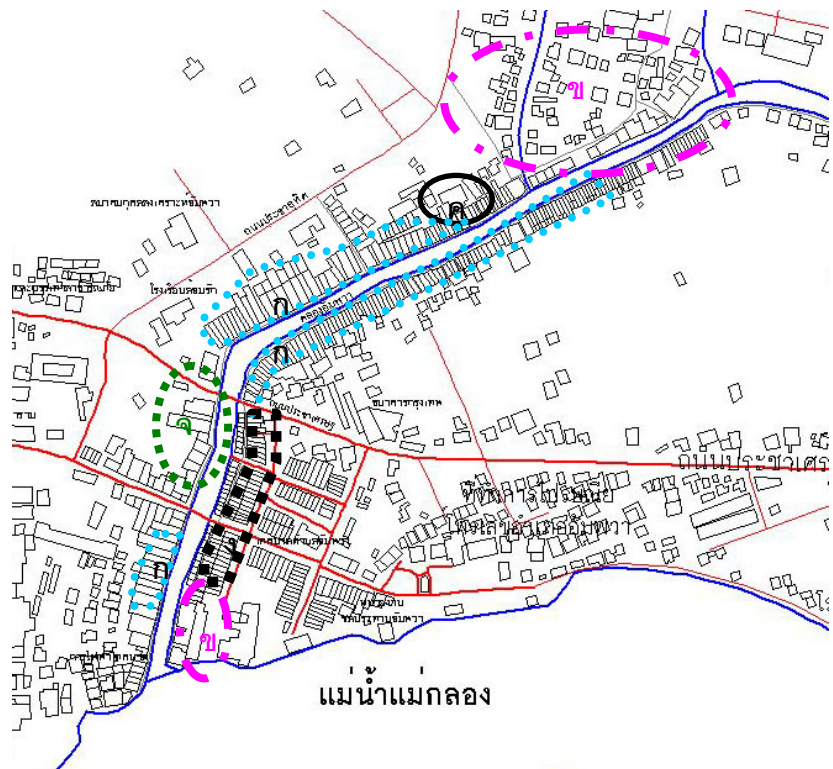
ก เรือนแถวไม้แบบดั้งเดิม

ข บ้านเดี่ยวไม้แบบดั้งเดิม

ค บ้านเดี่ยวไม้แบบประยุกต์

ง ดึงแถวสองชั้นรุ่นแรก

จ ดึงแถวสมัยใหม่บริเวณตลาดเทศบาล

แผนผังที่ 1-4 แสดงตำแหน่งลักษณะสถาปัตยกรรมของอาคารบ้านเรือนริมคลองอัมพวา

4) องค์ประกอบสถาปัตยกรรมส่วนเพิ่มเติม

ก) ส่วนทางเดินคอนกรีตเสริมเหล็กหน้าอาคาร

เดิมเป็นทางเดินสะพานไม้กึ่งสาธารณะ เพื่ออำนวยความสะดวกต่อกลุ่มร้านค้าพาณิชย์เรือนแถวชายของ ภายหลังทางหน่วยงานราชการดำเนินการสร้างปรับเปลี่ยนใหม่เป็นโครงคอนกรีตเสริมเหล็ก จึงถือเป็นส่วนสาธารณะเต็มตัว มีบางพื้นที่ยังคงทางเดินไม้อยู่ ส่วนมากใช้เพื่อเป็นทางสัญจร และมีการวางองค์ประกอบประดับอื่นเพื่อกันการพลัดตกลงคลอง

ทางเดินคอนกรีตเสริมเหล็กเชื่อมต่อบ้าน

ทางเดินคอนกรีตเสริมเหล็กมีส่วนไม้ปิด

ข) บ้านไต่เชื่อมต่อกับคลองเดิม

บ้านไต่สำเร็จรูปคอนกรีตเสริมเหล็ก มีทั้งที่ชาวบ้านซื้อมาเอง และทางหน่วยงานราชการนำมาติดตั้ง มีความชันค่อนข้างมาก เนื่องจากระดับน้ำมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงสูง การใช้งานคงทนถาวรกว่าบ้านไต่ไม้ แต่ซ่อมแซมยากกว่า จึงมีอยู่เป็นจำนวนมากที่ชำรุดแต่ไม่ได้รับการซ่อมแซม

บ้านไต่เป็นพื้นที่ใช้งานได้อเนกประสงค์

บ้านไต่หลายจุดมีสภาพที่ทรุดโทรม

ค) ส่วนต่อเติมหน้าทางเดิน

ส่วนก่อสร้างต่อเติมยื่นเข้าไปสู่ลำน้ำเพื่อใช้งานอเนกประสงค์ มีทั้งที่เป็น ศาลา
ริมน้ำสำหรับนั่งเล่น วางไม้กระถาง โรงเก็บวัสดุ และโรงเก็บเรือ

ส่วนต่อเติมใช้เป็นศาลาริมน้ำ

ส่วนต่อเติมใช้เป็นโรงเก็บเรือ

ง) อื่นๆ

ได้แก่ เสาไฟฟ้าในคลอง สะพานข้ามคลอง ต้นไม้กระถาง ป้ายชื่อร้าน ถังขยะ ราวตากผ้า กระถางรูป

แนวเสาไฟฟ้าในคลองอัมพวา

สะพานข้ามคลอง

ต้นไม้กระถาง

ป้ายชื่อร้านค้า

ราวตากผ้าหน้าบ้าน

ถังขยะ

กระถางรูป

5) การจัดกลุ่มชุมชน

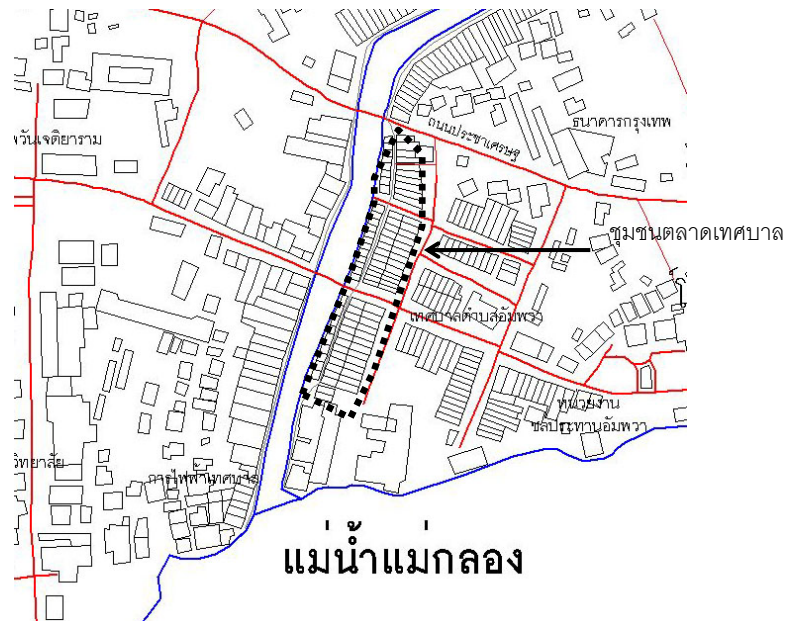
ก) พื้นที่สำรวจเขตที่ 1-1 (ปากคลองอัมพวา – ถนนประชาเสรรุฐ)

- กลุ่มชุมชนบริเวณปากคลองอัมพวาและพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางการสัญจรไปมาทางน้ำ และเป็นปากทางเข้าไปสู่ตลาดน้ำในอดีต จำแนกประเภทกลุ่มชุมชนย่อยและการใช้พื้นที่ได้เป็น
 - กลุ่มที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะมีพื้นที่ชานบ้านและส่วนพื้นที่โล่งค่อนข้างมาก หากอยู่ริมแม่น้ำแม่กลองจะมีสวนศาลาอเนกประสงค์และระเบียบกว้างขวาง
 - กลุ่มร้านค้า/อยู่อาศัย ซึ่งมีหน้าร้านที่กว้างกว่าเมื่อเทียบกับอาคารในพื้นที่เดียวกันหรือเขตอื่น เป็นกลุ่มร้านขายสินค้าอุปโภคบริโภคที่สำคัญไม่ใช่ของใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไป ได้แก่ ร้านทอง ร้านเครื่องมือการเกษตร ร้านสังฆภัณฑ์ เป็นต้น และมีการใช้งานเป็นสำนักงานราชการ ได้แก่ สำนักงานการไฟฟ้า สำนักงานปราชญ์

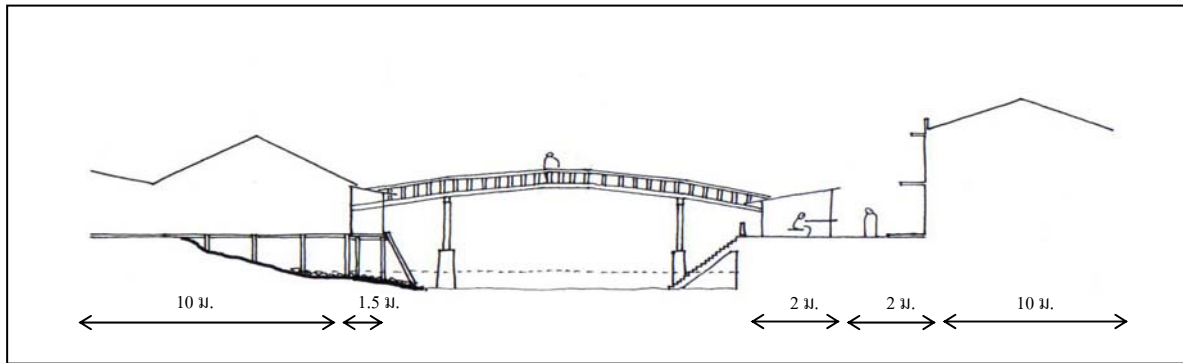

แผนผังที่ 1-5 แสดงกลุ่มชุมชนบริเวณปากคลองอัมพวาและพื้นที่ใกล้เคียง

- กลุ่มชุมชนบริเวณตลาดฝั่งที่ตั้งอำเภอ
พื้นที่บริเวณตลาด เป็นศูนย์กลางการสัญจรทางบกใหม่เนื่องจากเป็นชุมทางรถโดยสารประจำทางภายในพื้นที่ข้างเคียงและระหว่างจังหวัด เป็นที่รวมของกลุ่มอาคารร้านค้าที่ได้รับการจัดสรรแปลงที่ดินใหม่เป็นกลุ่มชัดเจน และปัจจุบันยังคงเป็นศูนย์กลางการปกครอง จำแนกประเภทกลุ่มอาคารและการใช้พื้นที่ได้
 - อาคารสำนักงานราชการ ได้แก่ ธนาคาร สถานีตำรวจ อาคารอเนกประสงค์
 - ดึกแถวคอนกรีต 2 ชั้น เป็นทั้งร้านค้าและที่อยู่อาศัย เป็นกลุ่มร้านขายสินค้าอุปโภคบริโภคประจำวัน และสำนักงาน
 - กลุ่มหาบเร่แผงค้าขายริมคลอง ได้รับการจัดสรรพื้นที่วางแผงลอยริมคลองบริเวณเชิงสะพานคนเดินที่มาจากวัดอัมพวันเจติยาราม ลักษณะการวางแผงไม่เกี่ยวเนื่องกับการมองเห็นลำคลองแต่อย่างใด

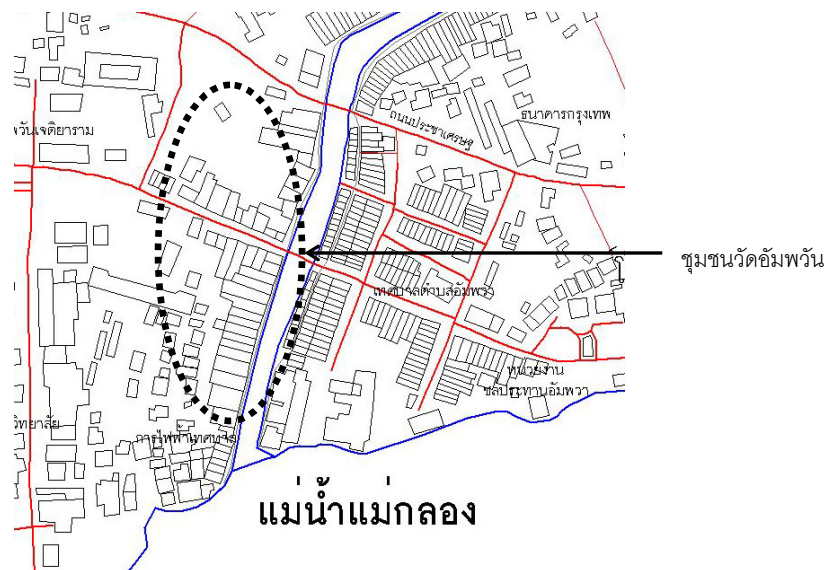

แผนผังที่ 1-6 แสดงกลุ่มชุมชนบริเวณตลาดฝั่งที่ตั้งอำเภอ เป็นกลุ่มชุมชนที่อาศัยกันอย่างหนาแน่น

ภาพตัดชุมชนอัมพวาบริเวณตลาดสดเทศบาลตำบลอัมพวา

- กลุ่มหน้าวัดอัมพวันเจติยาราม
พื้นที่ทางเชื่อมระหว่างตลาดและวัดอัมพวันเจติยาราม มีร้านแถวทั้งโครงสร้างไม้และคอนกรีตตลอดริมทางสู่วัดอัมพวันเจติยาราม โดยมากเป็นร้านขายของชำ หรือร้านบริการทั่วไป เช่น ร้านตัดผม ร้านเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น

แผนผังที่ 1-7 แสดงกลุ่มชุมชนบริเวณวัดอัมพวันเจติยาราม

- กลุ่มริมถนนประชาเสรรฐ
พื้นที่ริมถนนสายหลักของเทศบาล มีทั้งที่อยู่อาศัยเดิมในส่วนก่อนถนนตัดผ่าน
ตึกแถวโครงสร้างคอนกรีตบริเวณวัดอัมพวันเจติยาราม และอาคารสำนักงาน

ข) พื้นที่สำรวจเขตที่ 1-2 (ถนนประชาเสรรฐ – วัดพระยาญาติ)

- ชุมชนริมคลอง
พื้นที่ริมสองฝั่งคลองอัมพวา สันนิษฐานว่าเป็นศูนย์กลางตลาดน้ำซึ่งมีการ
ค้าขายทางเรือเดิม จำแนกประเภทกลุ่มอาคารและการใช้พื้นที่ได้เป็น
 - กลุ่มชุมชนริมคลองฝั่งวัดอัมพวันเจติยาราม มีลักษณะอาคารริมคลอง
ส่วนใหญ่เป็นเรือนแถวร้านค้าโครงสร้างไม้ต่อเนื่องหลายห้อง และ เรือน
ร้านค้าเดี่ยว แต่เนื่องจากมีถนนสายรองเข้าถึงได้ทางด้านหลัง ดังนั้น
การพัฒนารูปแบบอาคารในส่วนขยายต่อเติม หรือสร้างใหม่จะมี
มากกว่าฝั่งตรงข้าม รวมถึงทางเดินชอกอาคารเชื่อมกับชุมชนหลังคลอง
จะมีจำนวนมากกว่า
 - กลุ่มชุมชนริมคลองฝั่งเทศบาล มีลักษณะอาคารเช่นเดียวกับฝั่งวัด
อัมพวันเจติยาราม คือริมคลองส่วนใหญ่เป็นเรือนแถวร้านค้าโครงสร้าง
ไม้ต่อเนื่องกันหลายห้อง และ เรือนร้านค้าเดี่ยว แต่จะมีบ้านเดี่ยวไม้
ดั้งเดิมแทรกตัวอยู่ด้วย ทางเดินชอกอาคารมีอยู่บ้างแต่เป็นทางเดินเข้า
ไปยังสวนหลังชุมชน และโดยมากจะถูกปิดทำเป็นประตูทางเข้าบ้าน
หรือกลุ่มบ้าน
 - กลุ่มชุมชนริมคลองฝั่งวัดอัมพวันเจติยารามระหว่างคลองบางจากและ
คลองดาวดึงษ์ มีลักษณะอาคารริมคลองส่วนใหญ่เป็นเรือนแถวร้านค้า
โครงสร้างไม้ต่อเนื่องกันหลายห้อง และเรือนร้านค้าเดี่ยว เช่นเดียวกัน
แต่การเชื่อมต่อของทางเดินริมคลองจะเป็นไปได้ลำบากกว่า เนื่องจาก
ไม่มีการทำสะพานคอนกรีต และหน้าบ้านซึ่งเป็นระเบียบไม้ไม่
ต่อเนื่องกัน ด้วยเครื่องใช้สิ่งประดับหน้าบ้านนั้นๆเป็นตัวแบ่งอาณาเขต
การเข้าถึงทำได้เฉพาะทางเดินชอกอาคารที่ต่อเนื่องกับทางเดินหลังบ้าน

- ชุมชนหลังคลอง

กลุ่มชุมชนหลังคลองฝั่งวัดอัมพวันเจติยาราม แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

- กลุ่มชุมชนหลังคลองอัมพวันช่วงใกล้วัดอัมพวันเจติยาราม
- กลุ่มชุมชนหลังคลองบางจาก
- กลุ่มชุมชนหลังคลองอัมพวันช่วงใกล้วัดพระยาญาติ

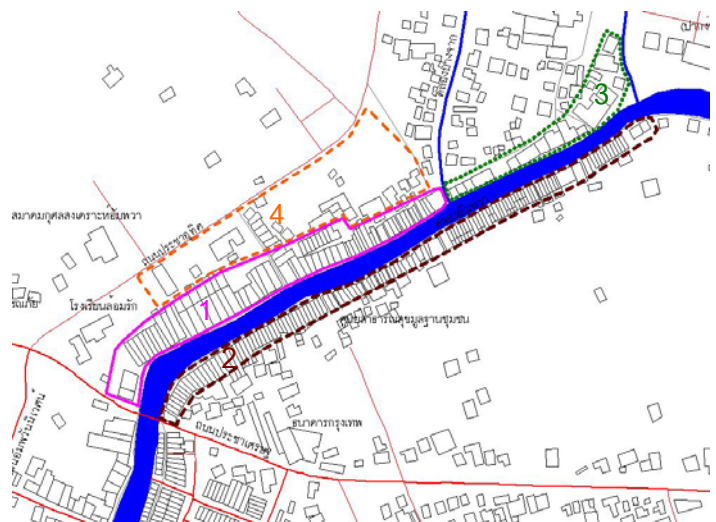
ทั้งสามพื้นที่ มีการจัดกลุ่มชุมชนลักษณะใกล้เคียงกัน ตามทางสะพานไม้หรือทางเดินดิน ทั้งที่เดินผ่านเชื่อมถึงกันตลอดและที่เป็นทางเดินตัน และมีส่วนพื้นที่ลานโล่งได้ต้นไม้ใหญ่ เช่น มะขาม จัดวางศาลพระภูมิของชาวบ้าน หรือศาลเจ้าจิ้น วางตัวคั่นกลางกับชุมชนริมน้ำหรือทางเข้าที่เชื่อมโยงกับถนนรอง

1 กลุ่มชุมชนริมคลองฝั่งวัดอัมพวัน

2 กลุ่มชุมชนริมคลองฝั่งเทศบาล

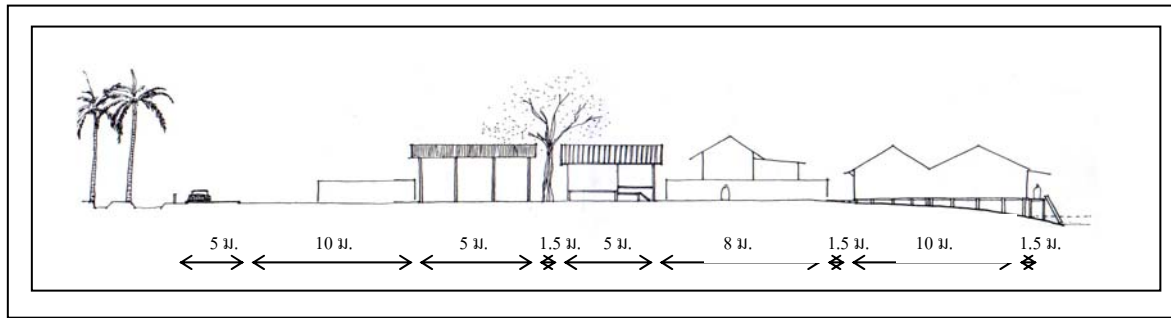

3 กลุ่มชุมชนริมคลองระหว่างคลองบางจากและคลองดาวดึงษ์

4 กลุ่มชุมชนหลังคลองอัมพวา

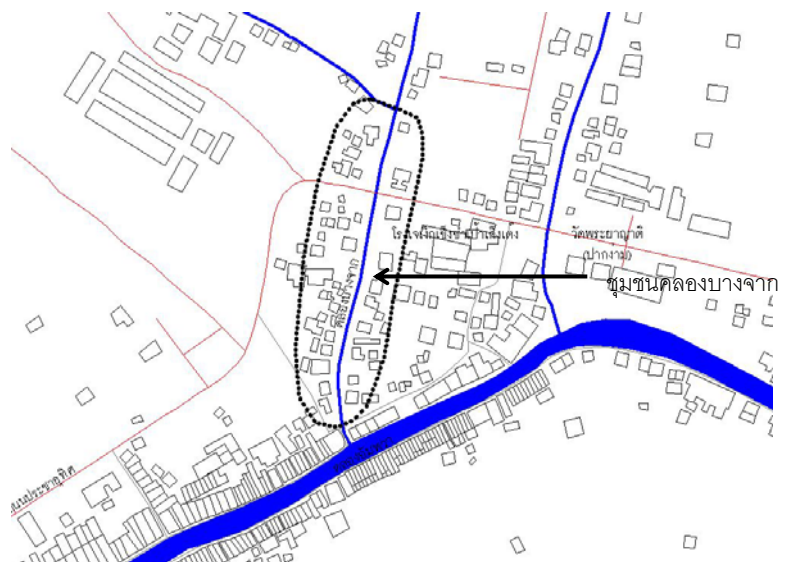
แผนผังที่ 1-8 แสดงกลุ่มชุมชนริมคลองและชุมชนหลังคลองอัมพวา

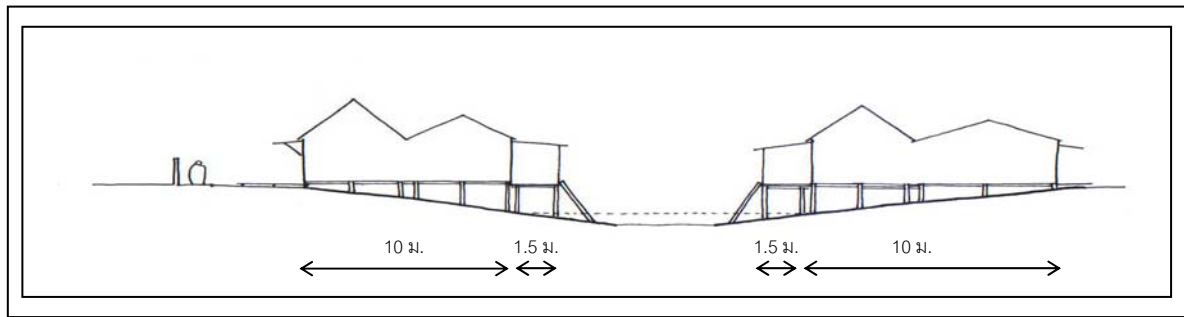
ภาพตัดชุมชนอัมพวาบริเวณด้านหลังชุมชนเรือนแถวคลองอัมพวา

- ชุมชนริมคลองบางจาก

เป็นกลุ่มบ้านอยู่อาศัยริมคลอง สันนิษฐานว่า เดิมเป็นกลุ่มที่มีพื้นเพทางการเกษตรมากกว่าการค้า เครือข่ายการสัญจรภายในชุมชนนี้จะค่อนข้างเป็นส่วนตัวมากกว่า เนื่องจากไม่มีทางเดินสาธารณะริมคลองเช่นกลุ่มร้านค้า ทางด้านหน้าเข้าถึงได้เฉพาะทางเรือ ส่วนหลังบ้านมีทางเดินเทคอนกรีตไปสู่สวนหรือกลุ่มชุมชนหลังคลองอื่นๆ

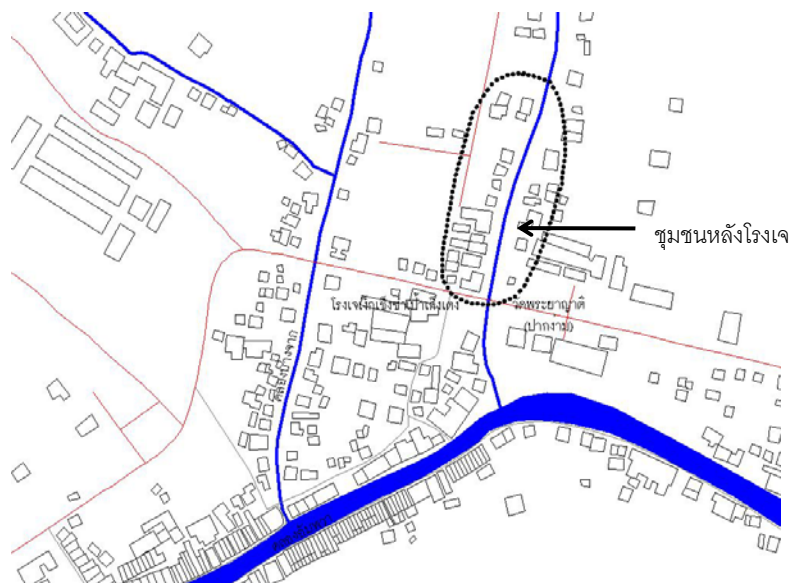

แผนผัง 1-9 แสดงชุมชนริมคลองบางจาก

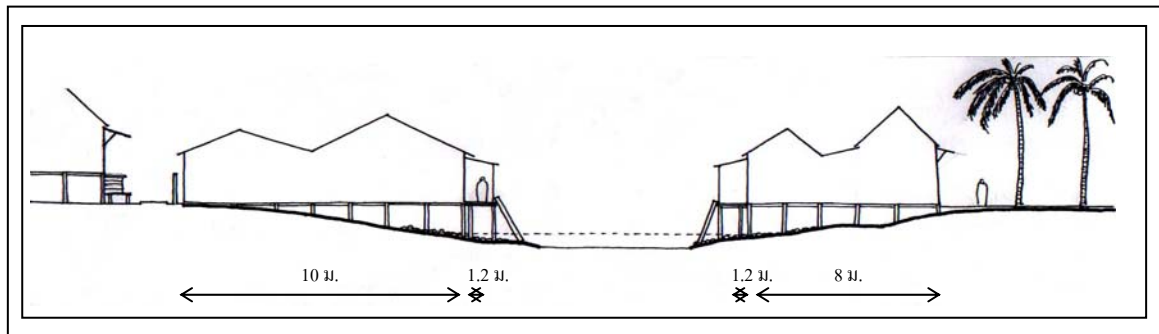

ภาพตัดชุมชนอัมพวาบริเวณคลองบางจาก

- ชุมชนหลังโรงเจ/วัดพระยาญาติ
เป็นกลุ่มบ้านอยู่อาศัยแบบกลุ่มที่ค่อนข้างใหญ่และมีการจัดระบบทางเดินเป็น
ระบบระเบียบมากกว่า ชุมชนหลังคลองอื่นๆ

แผนผัง 1-10 แสดงชุมชนหลังโรงเจ / วัดพระยาญาติ

ภาพตัดชุมชนอัมพวาบริเวณวัดพระยาญาติ

6) ความสัมพันธ์กับลำน้ำ

ก) การเข้าถึงของทั้งชุมชน

กลุ่มร้านค้าริมคลองอัมพวาและคลองบางจาก สามารถเข้าถึงได้โดยตรง ขณะที่กลุ่มชุมชนหลังคลอง จะเข้าถึงจากเครือข่ายทางสัญจรที่เชื่อมต่อกับทางเดินชกอาคารเท่านั้น

ทางเดินเชื่อมต่อกจากสวนสู่คลอง

ทางเดินเชื่อมต่อกจากชุมชนหลังคลองสู่คลอง

ข) การใช้พื้นที่ริมน้ำ

- เพื่อเป็นทางสัญจรของส่วนรวม
- เพื่อเป็นทางขึ้นลงเรือของส่วนรวม แต่จะเป็นเรือขนส่งมากกว่าเรือส่วนตัวของแต่ละบ้าน เนื่องจากมีการถือครองน้อยลงมากกว่าในอดีต
- เพื่อเป็นทางขึ้นลงคลองของส่วนรวม
- เพื่ออาบน้ำ ชักเสื้อผ้า หรือทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น จับสัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น กุ้ง
- เพื่อเป็นพื้นที่วาง ตาก เครื่องอุปโภค-บริโภค ผู้อยู่อาศัยริมคลองบางส่วนมีอาชีพรับจ้างหรือขายของบริโภคแปรรูปอย่างง่าย ๆ ซึ่งจำเป็นต้องใช้พื้นที่บางส่วนเพื่อตากของเหล่านั้น
- เพื่อเป็นพื้นที่พักผ่อนนั่งเล่นของส่วนรวม
- เพื่อเป็นพื้นที่วางไม้ดอก-ไม้ประดับ
- เพื่อเป็นพื้นที่วิ่งเล่นของเด็กทุกบ้าน
- เพื่อเป็นพื้นที่ชมกิจกรรมนันทนาการทางน้ำของส่วนรวม

การวางไม้กระถางริมน้ำป้องกันการพลัดตก

การใช้ทางเดินเป็นที่ตากผ้า

1.6.2 เขตที่ 2 บริเวณวัดพระยาญาติ – แยกเชื่อมต่อคลองผีหลอก (แผนที่ที่ 1.3)

1) เครือข่ายการสัญจร

ก) ทางบก

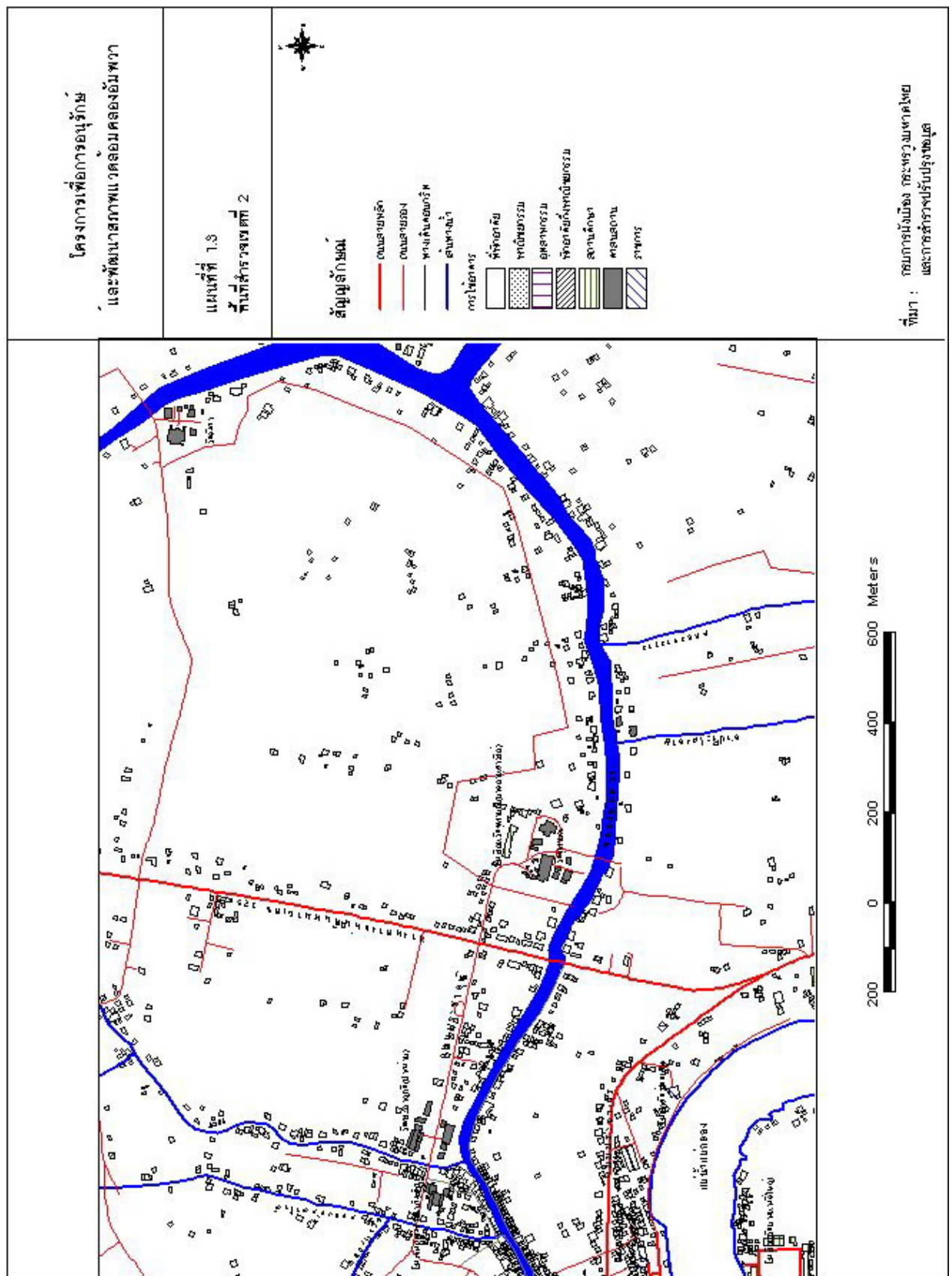
- ถนนสายรอง ได้แก่
 - ถนนประจักษ์ศิลปาคม ถนนคอนกรีต 2 ช่องทางเดินรถ แยกจากถนนหลวง 325 ไปสิ้นสุดที่สะพานวัดพระยาญาติ
 - ถนนคอนกรีต 2 ช่องทางเดินรถ แยกจากถนนหลวงสาย 325 เข้ามาทางวัดจุฬามณี
 - ถนนแยกต่อจากปากทางก่อนเข้าวัดจุฬามณี เป็นถนนลูกรัง ตัดผ่านหลังชุมชนริมคลองอัมพวาช่วงวัดจุฬามณีถึง แยกเชื่อมต่อคลองผีหลอก เป็นเส้นทางรอง สำหรับ รถรับจ้างสองแถว รถยนต์และจักรยานยนต์ โดยเฉพาะสำหรับคนในพื้นที่
- เครือข่ายทางเดินภายใน มีสะพานคอนกรีตริมคลองฝั่งเดียวเฉพาะช่วงตั้งแต่วัดพระยาญาติจนถึงวัดจุฬามณี เป็นเส้นทางสัญจรสำหรับคนในพื้นที่ รวมถึงจักรยานยนต์ นอกจากนั้นไม่มีทางเดินอื่นที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชนริมคลองอัมพวา ช่วงวัดจุฬามณีถึง แยกเชื่อมต่อคลองผีหลอก มีเพียงทางเดินภายในแต่ละชุมชนเท่านั้น หรือทางเดินเข้าพื้นที่

ทางสัญจรระหว่างชุมชน
เป็นถนนลูกรังตัดผ่านหลังชุมชนริมคลอง

ทางเดินคอนกรีตริมคลอง
ช่วงวัดพระยาญาติ-วัดจุฬามณี

ข) ทางน้ำ

- ลำน้ำสายหลัก เป็นเส้นทางสำหรับเรือขนส่งหรือเรือโดยสารทางยาวขนาดเล็กถึงใหญ่ผ่านได้ ได้แก่ คลองอัมพวา
- ลำน้ำสายรอง เป็นเครือข่ายลำน้ำเพื่อการชลประทานภายในพื้นที่เกษตร และเส้นทางสำหรับเรือขนาดเล็กของคนในพื้นที่สัญจรหรือบรรทุกผลผลิตทางการเกษตร ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับช่วงเวลาที่จะระดับน้ำขึ้นลงได้แก่
 - คลองจางวาง
 - คลองบางกะพ้อม
 - คลองบางกุ้ง
- เครือข่ายลำน้ำย่อย ได้แก่ ลำประโดงเข้าสวน เป็นเส้นทางลำเลียงขนถ่ายผลผลิตทางการเกษตร มีค่อนข้างมากและได้รับการบำรุงรักษามากกว่าพื้นที่ในเขตวัดอัมพวันเจติยาราม

คลองอัมพวาในช่วงพื้นที่เขตสำรวจที่ 2 จากวัดพระยาญาติ-แยกเชื่อมต่อกับคลองผีหลอก

2) พื้นที่สาธารณะ

ก) พื้นที่ลานอเนกประสงค์ขนาดใหญ่

- วัดจุฬามณี มีพื้นที่ลานคอนกรีตโล่งใหญ่สำหรับจอดรถ
- โรงเรียนวัดจุฬามณี มีสนามหญ้าของโรงเรียน

ข) พื้นที่ลานอเนกประสงค์ขนาดเล็ก

- พื้นที่ลานโล่งของชุมชนหลังคลอง เป็นลานโล่งใต้ต้นไม้กลางชุมชนหลังคลอง มีการจัดวางศาลพระภูมิเจ้าที่ของแต่ละบ้านไว้ร่วมกัน

ค) พื้นที่สาธารณะอื่นๆ

- พื้นที่บนสะพานวัดจุฬามณี นอกจากเป็นทางเชื่อมการสัญจรของทั้งสองฝั่งแล้ว ยังเป็นที่ชมการเล่นในเทศกาลทางน้ำต่างๆ

3) ลักษณะสถาปัตยกรรม**ก) บ้านเดี่ยวไม้ดั้งเดิม**

บ้านเดี่ยวทรงไทยเดิมโครงสร้างไม้ยกพื้นสูงชั้นเดียวหลังคาจั่วสักระสี มีชาน และทำน้ำติดต่อกับคลองสายหลัก

ข) บ้านเดี่ยวไม้ประยุกต์

บ้านโครงสร้างไม้สองชั้นหลังคากระเบื้องลอนคู่หรือสังกะสี

ค) บ้านเดี่ยวคอนกรีต

บ้านโครงสร้างคอนกรีตสองชั้น หลังคากระเบื้องลอนคู่หรือกระเบื้องคอนกรีต

4) การจัดกลุ่มชุมชน**ก) พื้นที่สำรวจเขตที่ 2-1 (วัดพระยาญาติ-ทางหลวง 325)**

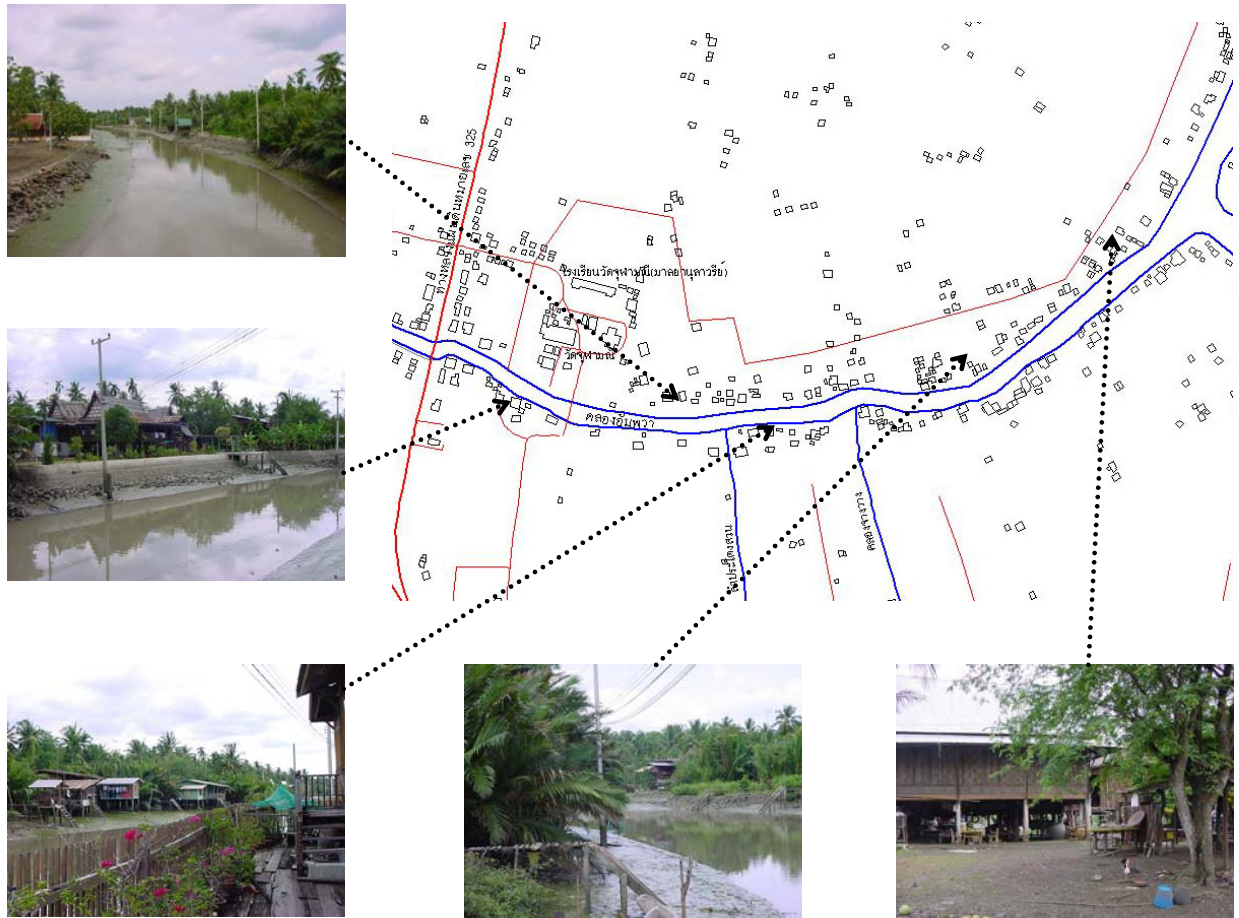
รูปแบบชุมชนเกษตร ลักษณะบ้านอยู่ริมน้ำห่างกันตามพื้นที่สวนหลังบ้าน กระจายตัวตลอดสองฝั่งคลอง มีการปลูกต้นจาก หรือทำเขื่อนหินทิ้งเพื่อป้องกันตลิ่งทรุด

ข) พื้นที่สำรวจเขตที่ 2-2 (ทางหลวง 325-แยกเชื่อมต่อกับคลองผีหลอก)

- รูปแบบชุมชนเกษตรและบ้านลักษณะเดียวกันกับพื้นที่สำรวจเขตที่ 2-1
- รูปแบบชุมชนเกษตร ลักษณะบ้านเกาะกลุ่มริมน้ำ มีทั้งกลุ่มบ้านริมน้ำ และกลุ่มบ้านหลังคลองได้แก่ หมู่บ้านเฉลิมพระเกียรติ

แผนผังที่ 1-11 แสดงสภาพชุมชนในพื้นที่สำรวจเขตที่ 2-1

แผนผังที่ 1-12 แสดงสภาพชุมชนในพื้นที่สำรวจเขตที่ 2-2

5) ความสัมพันธ์กับลำน้ำ

ก) การเข้าถึงของทั้งชุมชน

ทั้งชุมชน บ้านริมน้ำกระจายตัว และชุมชนบ้านริมน้ำแบบเกาะกลุ่ม สามารถเข้าถึงได้ทั้งจากทางเรือและรถยนต์ อย่างไรก็ตามทางเลือกในการสัญจรไปมาด้วยรถยนต์มีเพิ่มขึ้นกว่าทางเรือมาก

ข) การใช้พื้นที่ริมน้ำ

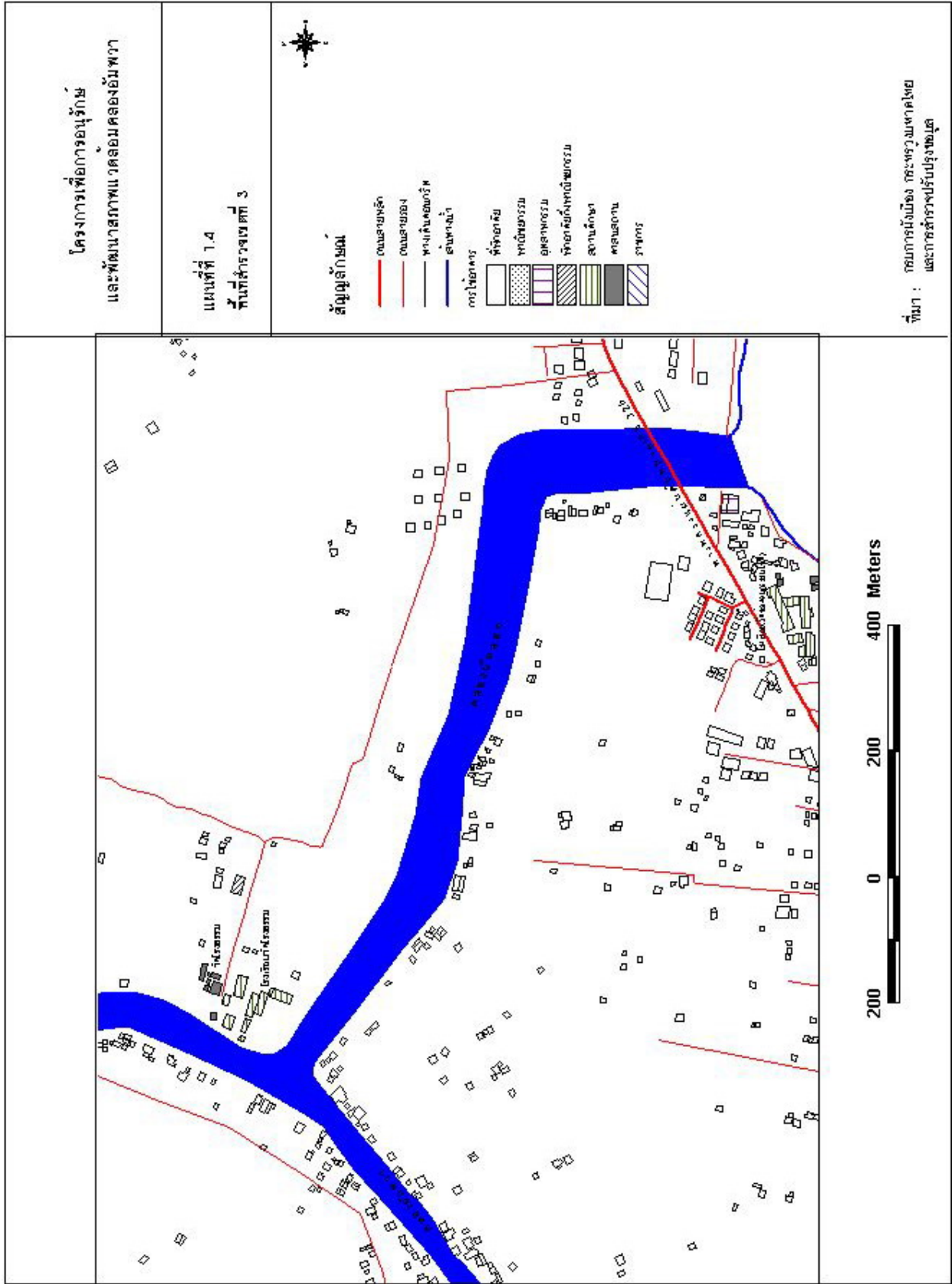
- เพื่อเป็นที่จอดเก็บเรือส่วนตัว
- เพื่อเป็นทางขึ้นลงเรือส่วนตัว
- เพื่อเป็นทางส่วนตัวในการขึ้นลงคลอง
- เพื่ออาบน้ำซักเสื้อผ้า หรือทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น จับสัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น กุ้ง
- เพื่อเป็นพื้นที่ส่วนตัวในการพักผ่อนและนั่งเล่น
- เพื่อเป็นพื้นที่ส่วนตัวในการชมกิจกรรมนันทนาการทางน้ำ

ลักษณะการใช้งานพื้นที่ริมน้ำของชุมชน

1.6.3 เขตที่ 3 บริเวณคลองผีหลอก (แผนที่ที่ 1.4)**1) เครือข่ายการสัญจร****ก) ทางบก**

- ถนนสายรอง ได้แก่ ถนนลูกรัง แยกจากถนนหลวงสาย 325 วิ่งหลังชุมชนริมคลองผีหลอกรับจ้างสองแถว รถยนต์และจักรยานยนต์ โดยเฉพาะสำหรับคนในพื้นที่
- เครือข่ายทางเดินภายใน ไม่มีทางเดินริมคลองเชื่อมต่อระหว่างบ้านหรือชุมชน มีเพียงทางเดินภายในแต่ละชุมชนเท่านั้น หรือทางเดินเข้าพื้นที่สวน

เส้นทางสัญจรระหว่างชุมชน

ข) ทางน้ำ

- ลำน้ำสายหลัก ได้แก่ คลองผีหลอก สันนิษฐานว่าเป็นคลองลัดแม่น้ำแม่กลองที่ถูกขุดในสมัยก่อน และเนื่องจากเชื่อมต่อกับคลองโคก ทำให้กระแสน้ำแรงกว่าคลองอัมพวา จึงมีระดับร่องน้ำค่อนข้างลึกตลอดลำคลอง
- เครือข่ายลำน้ำย่อย ได้แก่ ลำประโดงเข้าสวน เป็นเส้นทางลำเลียงขนถ่ายผลผลิตทางการเกษตร

คลองผีหลอก ลำน้ำสายหลักที่แยกจากคลองอัมพวา

2) พื้นที่สาธารณะ

ก) พื้นที่ลานอเนกประสงค์ขนาดใหญ่

- วัดโรงธรรม
- โรงเรียนวัดโรงธรรม

ข) พื้นที่สาธารณะอื่นๆ

- พื้นที่ได้สะพานข้ามคลองผีหลอกบริเวณปากคลองออกแม่น้ำแม่กลอง

3) ลักษณะสถาปัตยกรรม

ก) บ้านเดี่ยวไม้ดั้งเดิม

บ้านเดี่ยวโครงสร้างไม้ยกพื้นชั้นเดียวหลังคาจั่วสanggะสี

ข) บ้านเดี่ยวไม้ประยุกต์

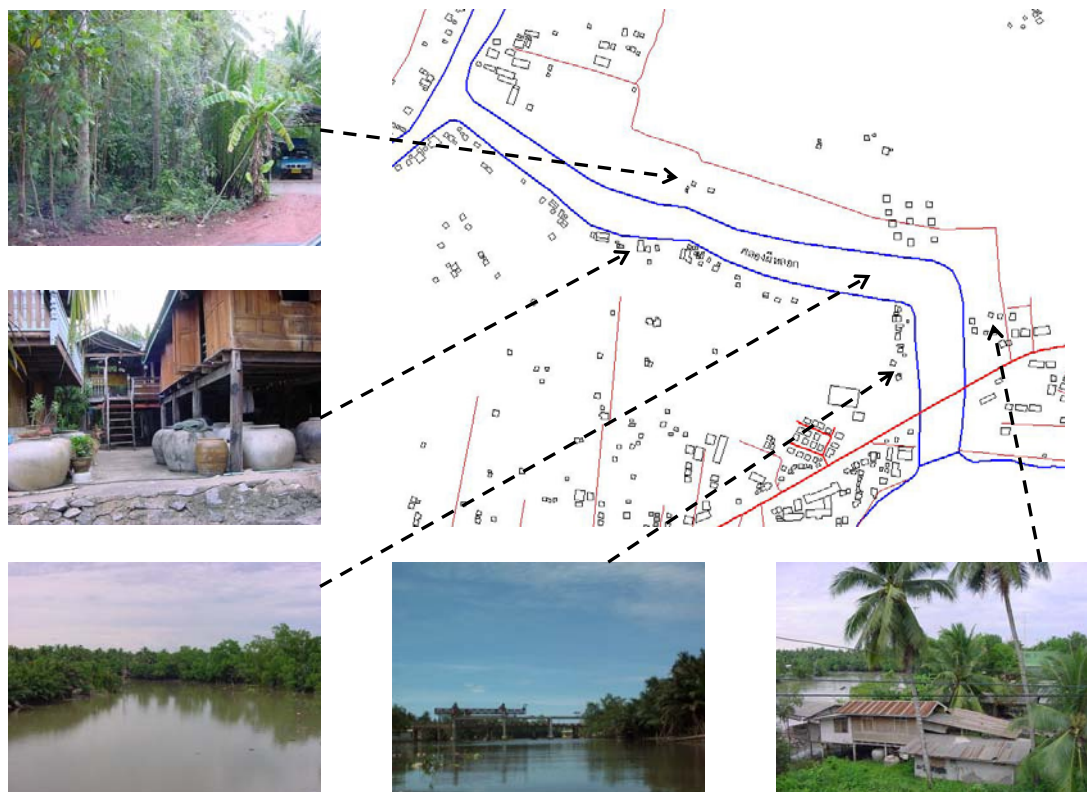
บ้านโครงสร้างไม้สองชั้นหลังคากระเบื้องลอนคู่หรือสanggะสี

ค) บ้านเดี่ยวคอนกรีต

บ้านโครงสร้างคอนกรีตสองชั้น หลังคากระเบื้องลอนคู่หรือกระเบื้องคอนกรีต

4) การจัดกลุ่มชุมชน

รูปแบบชุมชนเกษตร ลักษณะบ้านอยู่ริมน้ำทางกันตามพื้นที่สวนหลังบ้าน กระจายตัวตลอดสองฝั่งคลอง ช่วงห่างของบ้านแต่ละหลังจะมีมากกว่าบ้านริมคลองอัมพวามาก รวมถึงขนาดกลุ่มบ้านภายในครอบครัวเดียวที่มีจำนวนมากกว่า มีการปลูกต้นไม้หรือทำเขื่อนหินทิ้งเพื่อป้องกันตลิ่งทรุด

แผนผังที่ 1-13 แสดงสภาพชุมชนในพื้นที่สำรวจเขตที่ 3 คลองผีหลอก

5) ความสัมพันธ์กับลำน้ำ

ก) การเข้าถึงของทั้งชุมชน

- การเข้าถึงส่วนใหญ่เป็นทางบกเนื่องจากอยู่ใกล้กับทางหลวง 325

ข) การใช้พื้นที่ริมน้ำ

- เพื่อเป็นที่จอดเก็บเรือส่วนตัว
- เพื่อเป็นทางส่วนตัวในการขึ้นลงเรือ
- เพื่อเป็นทางส่วนตัวในการขึ้นลงคลอง
- เพื่ออาบน้ำ ซักเสื้อผ้า หรือทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น จับสัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น กุ้ง ปลา
- เพื่อเป็นพื้นที่ส่วนตัวในการพักผ่อนและนั่งเล่น

การใช้งานพื้นที่ริมน้ำ
เพื่อการพักผ่อนและนั่งเล่น

1.7 โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจในชุมชน

1.7.1 การจำแนกกลุ่มผู้อยู่อาศัยตามรูปแบบการประกอบอาชีพ

1) รูปแบบชุมชนแบบพาณิชยกรรม

กลุ่มร้านค้าบริเวณปากคลองซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางการขนส่งสินค้าและผู้คนเดิม และบริเวณปากคลองบางจากซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นศูนย์กลางตลาดน้ำซึ่งมีการค้าขายบนเรือ ปัจจุบันแทบจะไม่มีกิจกรรมการค้าขายเช่นเดิมอยู่แล้ว

2) รูปแบบชุมชนแบบเกษตรกรรม

กลุ่มบ้านเดี่ยวบริเวณคลองบางจาก และบ้านในเครือข่ายลำน้ำตั้งแต่วัดพระยาญาติไปจนถึงสุดคลองผีหลอก

ก) รูปแบบกระจายตัว

การกระจายตัวเนื่องจากถูกกำหนดด้วยพื้นที่ทางการเกษตรกรรม และยังไม่เกิดการรวมกลุ่มของหมู่บ้าน

ข) รูปแบบเกาะกลุ่ม

คาดว่าพัฒนามาจากที่อยู่อาศัยรูปแบบกระจายตัว เนื่องจากมีการขยายตัวของญาติพี่น้องในพื้นที่และปัจจัยส่งเสริมอื่นๆ เช่น อยู่ในจุดศูนย์กลางการขนส่งหรือการเดินทาง ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มมีมากกว่าในรูปแบบกระจายตัว

1.7.2 การจำแนกกลุ่มผู้อยู่อาศัยตามรูปแบบการถือครองที่ดิน

1) ผู้ถือครองที่ดินผืนใหญ่

มีอยู่ชัดเจนโดยเฉพาะในเขตพื้นที่ศึกษาเขตที่ 1 ซึ่งมีผู้ถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินทั้งสองริมฝั่งคลองรวมไปจนถึงพื้นที่สวน ซึ่งจัดแบ่งพื้นที่ริมคลองเป็นร้านแถวให้เช่า หรือ ให้เช่าที่ดินสร้างอาคารใหม่ภายใต้ขอบเขตระยะเวลาที่ทำสัญญาส่วนใหญ่เป็นผู้มีที่อยู่อาศัยในพื้นที่ แต่ไม่ได้อยู่อาศัยประจำ

2) ผู้เช่าที่และอาคาร

เป็นผู้เช่าร้านแถวหรือบ้านเดี่ยวในพื้นที่ โดยทำสัญญาระยะยาว อย่างไรก็ตามรูปแบบการทำสัญญาเป็นแบบยืดหยุ่นไม่เร่งรัดหรือเข้มงวดเกินไป

ก) ผู้เช่าที่

เป็นผู้เช่าที่อย่างเดียว แต่ทำการสร้างอาคารขึ้นมาใหม่ เพื่อให้ประสิทธิภาพการใช้งานดีขึ้น หรืออาคารเดิมชำรุดเสียหายจนเกินกว่าที่จะซ่อมแซม เพียงแต่ภายหลังสัญญาที่ทำไว้ อาคารนั้นต้องตกเป็นของเจ้าของที่ดินไป

ข) ผู้มีกรรมสิทธิ์ที่ดินแปลงย่อย

เป็นผู้ซื้อกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตัวเองโดยสมบูรณ์

1.7.3 การจำแนกกลุ่มผู้อยู่อาศัยตามลักษณะการอยู่ในพื้นที่

1) ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ตลอด

เป็นผู้ที่ดำเนินกิจกรรมประจำวันในพื้นที่ โดยมากเป็นผู้สูงอายุ หรือ กลุ่มผู้ทำงานในพื้นที่อื่นแต่ก็ต้องกลับมาอยู่อาศัยหลับนอนในพื้นที่ โดยมากเป็นคนหนุ่มสาวที่ออกไปทำงานตามโรงงานหรือในเขตเมือง

2) ผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ไม่ประจำ

ได้แก่ ผู้ที่ถือกำเนิดในพื้นที่แต่ก็มีที่อยู่อาศัยนอกพื้นที่เนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ หรือ ผู้ที่ออกไปศึกษาในเมืองหลวงหรือตัวเมือง ไม่ได้อยู่ในพื้นที่ประจำ อาจกลับมาในวันหยุดสุดสัปดาห์ หรือเมื่อมีเทศกาล

1.8 ประมวลปัจจัยและการเปลี่ยนแปลงภายในพื้นที่

1.8.1 ปัจจัยและการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม

1.8.1.1 ปัจจัย การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบในพื้นที่สำรวจเขตที่ 1

ก) เส้นทางสัญจรทางบก

- การเชื่อมต่อเครือข่ายถนนหลัก สายรอง เข้ามายังเขตเทศบาล ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆ เนื่องจากการเข้าถึงและการเดินทางติดต่อกับเขตเมืองที่สะดวกกว่า
- การเข้าถึงชุมชนจากถนนหลวงสาย 325 ไม่มีจุดหมายตา รวมถึงพื้นที่หน้าเทศบาลไม่มีจุดดึงดูดสายตา ทำให้ผู้ผ่านเข้ามาผ่านเลยไปยังพื้นที่อื่น เช่น อุทยาน ร.2 โดยไม่สนใจชุมชนริมน้ำ
- การเชื่อมโยงเครือข่ายถนนสายรองคือ ถนนคลองบางจาก-โรงเจ เพิ่มทางเลือกในการเข้าถึงชุมชนหรือที่อยู่อาศัยของตนเองจากข้างหลังได้ทันทีโดยไม่ต้องเดินผ่านตลาด ทางเดินริมคลอง หรือ คลองอัมพวา เป็นการลดความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยกับคลอง
- การเปลี่ยนแปลงทางเดินริมคลองจากเดิมที่เป็นสะพานและบันไดขึ้นลงคลองจากไม้เป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ซึ่งมีความคงทนถาวรมากขึ้น แต่ก็ทำให้มีการเข้าถึงอย่างง่ายดายด้วยรถจักรยานยนต์ตามมาด้วย ซึ่งลดทอนความปลอดภัยของชาวบ้านที่ใช้ทางเดิน
- สภาพของทางสัญจรและชอกอาคาร ที่เชื่อมต่อระหว่างชุมชนริมคลองและชุมชนหลังคลอง ที่ทรุดโทรมและขาดการดูแลซ่อมแซม

ข) เส้นทางสัญจรทางน้ำ

- การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคลองอัมพวาทางกายภาพก็คือ ปริมาณน้ำที่ลดลงอย่างมากเมื่อเทียบกับอดีต โดยเฉพาะเมื่อผนวกเข้ากับช่วงเวลาที่น้ำลดลงต่ำสุด เนื่องจาก ปริมาณน้ำที่มาจากแม่น้ำแม่กลองลดลง รวมทั้งปริมาณการสัญจรทางเรือโดยเฉพาะเรือหางยาวขนาดใหญ่ที่ลดลงไปอย่างมาก ทำให้การตกตะกอนในลำน้ำมีมากขึ้น

สภาพคลองเวลาน้ำลด

- การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคลองรองอื่นๆ เช่น คลองบางจาก คลองลัดดาโชติ เป็นต้น เกี่ยวเนื่องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคลองอัมพวา คือ ปริมาณน้ำและ ความลึกของร่องลำนํ้าลดลงมาก ด้วยเหตุผลเกี่ยวเนื่องกัน
- การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเครือข่ายลำประโดง คือ การทับถมของตะกอนและตลิ่งดิน จนไม่มีบทบาททางการชลประทานเช่นเดิมในที่สุด สาเหตุหลักเนื่องจาก การเปลี่ยนแปลงการใช้งานในพื้นที่จากพื้นที่ทางการเกษตรเป็นการใช้งานที่ตอบสนองกับการพัฒนาเข้ามาของเครือข่ายถนนและศูนย์กลางความเจริญอื่นๆ

ค) ลักษณะอาคารและภูมิทัศน์ภายในพื้นที่

- การเข้าถึงที่สะดวกขึ้นจากเครือข่ายถนน ทำให้วัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างต่างๆ เข้าถึงพื้นที่ได้ง่ายขึ้น ประจวบกับข้อกำหนดในการก่อสร้างที่ยังไม่แน่ชัดในส่วนพื้นที่ของเทศบาล ทำให้เกิดการก่อสร้างอาคารโครงสร้างคอนกรีตขนาดใหญ่ ทำลายทัศนียภาพริมแม่น้ำ เมื่อมองจากอีกฝั่งของแม่น้ำหรือมองจากเรือ
- ความยากลำบากในการหาวัสดุก่อสร้างแบบเดิม ได้แก่ ไม้ กระเบื้องปูน บังคับให้การใช้วัสดุก่อสร้างอื่นที่หาง่ายกว่าเข้ามาแทนที่ ได้แก่ คอนกรีต สังกะสี

และกระบวนการก่อสร้างเพื่อความคงทนถาวรและประสิทธิภาพในการใช้งานที่สูงกว่า ประจวบกับการไม่มีข้อกำหนดหรือแนะนำในการก่อสร้างที่เหมาะสมในพื้นที่ ทำให้เกิดความแตกต่างอย่างมากของรูปแบบอาคารใหม่บางหลังที่สร้างขัดแย้งกับอาคารรอบข้าง

- ความคลุมเครือของสิทธิ์และข้อกำหนดของการใช้พื้นที่ริมน้ำ ทำให้เกิดกรณีการก่อสร้างสิ่งก่อสร้างชั่วคราวเช่นเพิง หรือศาลาอเนกประสงค์ หน้าอาคารอยู่อาศัยของตนเองบนเส้นทางสัญจรสาธารณะริมคลอง
- การจัดรูปแบบแผงค้าขายในตลาดส่วนพื้นที่ริมคลองที่ไม่ได้คำนึงถึงภูมิทัศน์ที่จะมองออกไปสู่คลอง และมองจากคลองมาสู่ตลาด

สภาพวัสดุผนังหลังคาที่เก่าทรุดโทรม

การเปลี่ยนแปลงวัสดุโดยไม่สอดคล้องกับของเดิม

ง) การจัดการพื้นที่ริมคลอง

- พื้นที่ส่วนเชื่อมต่อน้ำหากไม่มีการออกข้อตกลงที่ชัดเจน ต่อไปจะมีการต่อเติมรุกล้ำเข้ามาในลำคลองมากขึ้นทำลายภูมิทัศน์ริมคลอง
- พื้นที่ริมตลิ่งฝั่งตลาดถูกพัฒนาเป็นเขื่อนคอนกรีตซึ่งมีระยะห่างระหว่างบ่อและน้ำมาก เชื่อมต่อถึงกันได้เฉพาะทางทำน้ำสาธารณะ
- พื้นที่ริมตลิ่งได้สะพานคอนกรีตริมน้ำ ส่วนใหญ่ใช้เป็นเขื่อนหินทิ้งที่ไม่ได้จัดเรียงเป็นกำแพง แต่ก็ยังสามารถเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น ปลาตีน ปู ได้
- พื้นที่ริมตลิ่งในส่วนคลองรอง เช่น คลองบางจาก บางส่วนจะทำการปลูกต้นไม้จากเพื่อป้องกันตลิ่งพัง

- พื้นที่ริมตลิ่งของวัดได้รับการพัฒนาเป็นเขื่อนคอนกรีต ซึ่งมีระยะห่างระหว่างบกและน้ำมาก เชื่อมต่อกันได้เฉพาะทางทำน้ำสาธารณะ และทางค์คอนกรีตหน้าวัด

จ) ความสัมพันธ์กับลำน้ำ

- การใช้เรือของชาวบ้านทั้งริมคลองและหลังคลองในส่วนเทศบาลทั้งสองฝั่ง รวมทั้งการถือครองเรือ แทบจะไม่มีเหลืออยู่ มีอยู่เพียงไม่กี่หลังซึ่งมีพื้นที่ชอกอาคารพอจะทำอู่เก็บเรือได้
- การใช้ลำน้ำเพื่อการชำระล้างและกิจกรรมอื่นๆ ลดน้อยลงไปมาก

1.8.1.2 ปัจจัย การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบในพื้นที่สำรวจเขตที่ 2

ก) เส้นทางสัญจร

- ถนนลูกรังตัดผ่านสวนหลังคลอง เป็นเส้นทางเลือกใหม่สำหรับคนในชุมชน พื้นที่ดังกล่าวที่เจอนั่งรถสองแถว หรือรถจักรยานยนต์ออกมายังปากทางถนนหลวง 325
- การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคลองอัมพวาทางกายภาพก็คือ ปริมาณน้ำที่ลดลงอย่างมากเมื่อเทียบกับอดีต โดยเฉพาะเมื่อผนวกเข้ากับช่วงเวลาที่น้ำลดลงต่ำสุด เนื่องจาก ปริมาณน้ำที่มาจากแม่น้ำแม่กลองลดลง รวมทั้งปริมาณการสัญจรทางเรือโดยเฉพาะเรือหางยาวขนาดใหญ่ที่ลดลงไปอย่างมาก ทำให้การตกตะกอนในลำน้ำมีมากขึ้น
- การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเครือข่ายลำประโดง คือ การทับถมของตะกอนและตลิ่งดิน จนไม่มีบทบาททางการชลประทานเช่นเดิมในที่สุด สาเหตุหลักเนื่องจาก การถมถนนตัดทางสัญจรทางบกโดยไม่มีมาตรการรองรับเพื่อคงสภาพการใช้งานของลำประโดงเดิม

ข) ภูมิทัศน์และลักษณะอาคารภายในพื้นที่

- ระยะที่ห่างกันของตัวบ้านแต่ละหลังมีค่อนข้างมาก ประจวบกับการที่มีต้นไม้ เช่น ต้นจาก บังตัวอาคาร ดังนั้นแม้จะก่อสร้างอาคารด้วยวัสดุก่อสร้างใหม่แต่ก็ไม่ทำให้รู้สึกผิดแปลกออกไป

ค) การจัดการพื้นที่ริมคลอง

- เนื่องจากค่าใช้จ่ายที่มากกว่าในการสร้างเขื่อนหินหรือเขื่อนคอนกรีต จึงยังมีพื้นที่ริมตลิ่งซึ่งถูกทำเป็นเขื่อนน้อยอยู่เมื่อเทียบกับทางปากคลองอัมพวา
- พื้นที่สวนริมคลองโดยมากจะใช้การปลูกต้นจากเพื่อป้องกันตลิ่งพัง

ง) ความสัมพันธ์กับลำน้ำ

- เนื่องจากเป็นพื้นที่ทางการเกษตร ความสัมพันธ์กับน้ำทางด้านการชลประทานยังมีอยู่ค่อนข้างมาก แต่ในแง่เพื่อการสัญจรไปมาก็ลดลงไปมากแล้ว สังเกตได้จากจำนวนการถือครองและการดูแลรักษาเรือของแต่ละบ้านที่ลดลง
- การใช้ลำน้ำเพื่อการชำระล้างยังมีอยู่แม้ว่าจะไม่สะดวกเหมือนเช่นเคย เนื่องจากบ้านใดคอนกรีตที่ชำรุดเสียหายและไม่มีทุนทรัพย์ในการซ่อมแซม

1.8.1.3 ปัจจัย การเปลี่ยนแปลง และผลกระทบในพื้นที่สำรวจเขตที่ 3**ก) เส้นทางสัญจร**

- ถนนลูกรังตัดผ่านสวนหลังคลอง เป็นเส้นทางที่ใกล้และสะดวกที่สุดสำหรับคนในชุมชนพื้นที่ดังกล่าวที่จะเข้าตัวอำเภอเมือง
- ปริมาณถนนและรถยนต์ที่มากขึ้นทำให้ปริมาณการใช้เรือลดลงจนแทบจะหมดไปจากพื้นที่นี้

ข) ภูมิทัศน์และลักษณะอาคารภายในพื้นที่

- ระยะที่ห่างกันของตัวบ้านแต่ละหลังมีค่อนข้างมาก ประจวบกับการที่มีต้นไม้เช่นต้นจาก บังตัวอาคาร ดังนั้นแม้จะก่อสร้างอาคารด้วยวัสดุก่อสร้างใหม่แต่ก็ไม่ทำให้รู้สึกผิดแปลกออกไป
- การรुक้าเข้ามาของสวนอาหารริมน้ำในสวนและริมคลอง พร้อมป้ายชื่อร้านขนาดใหญ่ ส่งผลทางภูมิทัศน์ที่ไม่กลมกลืนกับพื้นที่สวนรอบข้าง

ค) การจัดการพื้นที่ริมคลอง

- เนื่องจากค่าใช้จ่ายที่มากกว่าในการสร้างเขื่อนหินหรือเขื่อนคอนกรีต จึงยังมีพื้นที่ริมตลิ่งซึ่งถูกทำเป็นเขื่อนน้อยอยู่เมื่อเทียบกับทางปากคลองอัมพวา
- พื้นที่สวนริมคลองโดยมากจะใช้การปลูกต้นจากเพื่อป้องกันตลิ่งพัง

ง) ความสัมพันธ์กับลำน้ำ

- เนื่องจากเป็นพื้นที่ทางการเกษตร ความสัมพันธ์กับน้ำทางด้านการชลประทานยังมีอยู่ค่อนข้างมาก แต่ในแง่เพื่อการสัญจรลดลงไปมาก เนื่องจากกระยะที่ไม่ห่างจากทางหลวงมากนัก
- การใช้พื้นที่ริมน้ำซึ่งเป็นศาลาริมน้ำพักผ่อนยังมีให้เห็น

1.8.2 ปัจจัยและการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ**1.8.2.1 การเปลี่ยนแปลงบทบาทและรูปแบบทางการค้าขาย**

- จากตลาดน้ำ สู่ตลาดบก และเงียบหายไปที่สุดในที่สุด เมื่อศูนย์กลางทางการค้าถูกย้ายไปสู่เขตเมือง ซึ่งสามารถเดินทางไปได้สะดวกขึ้น
- ทางเลือกในการซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคที่มีมากขึ้น ทำให้การซื้อขายของในพื้นที่ลดน้อยลง

1.8.2.2 การเปลี่ยนแปลงที่มาของรายได้หลักของกลุ่มร้านค้า

- ที่มาของรายได้หลักในกลุ่มร้านค้า ถูกเปลี่ยนแปลงไปด้วยเงินเดือนจากการรับราชการ หรือเงินรายวันที่ได้จากการขายแรงงานภายนอกพื้นที่ ของคนรุ่นถัดมา

1.8.2.3 การเปลี่ยนแปลงภายในกลุ่มเกษตรกร

- การเปลี่ยนแปลงของราคาผลผลิตซึ่งต่ำลง และ การจัดการทรัพยากรน้ำ ซึ่งเป็นปัญหาในระดับภูมิภาคและประเทศ
- การพยายามแปรรูปเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร ของกลุ่มอาสาสมัครภายในพื้นที่ ซึ่งต้องการการจัดการที่เป็นรูปแบบชัดเจนมากขึ้น

1.8.3 ปัจจัยและการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม

1.8.3.1 การขาดกลุ่มผู้ทำกิจกรรมในพื้นที่

- การย้ายออกโดยถาวรของคนรุ่นใหม่ ได้แก่ กลุ่มนักศึกษาที่ต้องการหาโอกาสในอนาคตที่ดีกว่า และโดยมากมักตั้งหลักแหล่งใหม่ในที่ที่ตนไปศึกษาอยู่
- การไม่ได้อยู่ดำเนินกิจกรรมประจำในพื้นที่ ได้แก่ กลุ่มคนที่ออกไปหาฐานความมั่นคงทางเศรษฐกิจนอกพื้นที่ และ กลุ่มผู้ขายแรงงานวัยหนุ่มสาว

1.8.3.2 การขาดความต่อเนื่องระหว่างคนแต่ละรุ่น

- สืบเนื่องจากการย้ายออกของคนรุ่นใหม่ ถึงระดับกลางคน ทำให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มดังกล่าวกับผู้สูงอายุในพื้นที่ลดน้อยลง หรือไม่มีอยู่เลย
- การขาดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนแต่ละรุ่น ทำให้เกิดช่องว่างทางความรู้ภายในพื้นที่ที่สั่งสมมา ทั้งการสืบต่อประเพณีหรือเรื่องราวเล่าขาน

1.8.3.3 การขาดการดำเนินกิจกรรมร่วมกันภายในกลุ่ม

- สืบเนื่องจากการไม่ได้อยู่ในพื้นที่ประจำ การดำเนินกิจกรรมร่วมกันลดน้อยลงไปมาก และบางกิจกรรมก็หายไปเลยทีเดียว
- เมื่อขาดโอกาสในการดำเนินกิจกรรมหรือการปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน การสอดส่องดูแลกันภายในก็ลดลงตามไปด้วย

1.8.4 ปัจจัยและการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม

1.8.4.1 การลดลงของการมีส่วนร่วมในประเพณีและเทศกาลประจำปีเดิม

- ได้แก่ ประเพณีชักพระ เทศกาลแข่งเรือในแม่น้ำแม่กลอง
- ขณะที่ประเพณีในระดับครอบครัวเช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ ก็ไม่ค่อยคึกคักเช่นเดิม

1.8.4.2 การจัดประเพณีและเทศกาลประจำปีรูปแบบใหม่

- มีความพยายามในการกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนโดยการจัดประเพณีและเทศกาลประจำปีรูปแบบใหม่ เช่น เทศกาลแข่งเรือตามเครือข่ายในคลอง เทศกาลประกวดเรือผลไม้ ซึ่งได้รับความสนใจจากคนทั้งภายนอกและภายในชุมชน แต่ไม่สามารถสืบเนื่องต่อไปสู่การจัดระบบเพื่อดำเนินการกิจกรรมนี้อย่างถาวร

1.8.5 ปัจจัยและการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมือง

1.8.5.1 การขาดความชัดเจนของกลุ่มจัดการชุมชน

- การรวมกลุ่มของชาวบ้านเป็นในลักษณะชั่วคราว หรือไม่มีข้อกำหนด เป้าหมายที่ชัดเจน
- ไม่มีกลุ่มที่จัดตั้งเพื่อดูแลชุมชนโดยตรง

1.8.5.2 การขาดการประสานงานระหว่างกลุ่ม

- การประสานงานระหว่างหน่วยงานราชการและกลุ่มชาวบ้านยังไม่ต่อเนื่อง
- การรวมเครือข่าย ไม่ได้กลุ่มที่หลากหลายครอบคลุมกลุ่มคนทั้งหมดภายในพื้นที่